

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Michal Hejmala
(m.hejmala@post.cz)

Sociální demokracie na Slovensku, případová studie strany Směr

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín Ph.D

Olomouc 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne 23. dubna 2012

Michal Hejmala

Velmi rád bych na tomto místě poděkoval Doc. Mgr. Pavlu Šaradínovi Ph.D. a Mgr. Juraji Hanuliakovi za cenné rady a komentáře, bez kterých by tato práce vznikala velmi těžko. Poděkovat bych chtěl také svým rodičům za bezmeznou trpělivost a podporu.

Obsah

Obsah.....	4
Seznam použitých zkratek.....	5
Úvod.....	6
1. Sociálně-demokratická stranická rodina	10
1.1 Teorie a koncept stranických rodin	10
1.2 Počátky a vývoj socialistických a sociálně-demokratických stran.....	11
1.3 Sociální demokracie na Slovensku po roce 1989.....	15
1.3.1 Sociálně demokratická strana Slovenska	17
1.3.2. Strana demokratické levice	17
2. Analýza vývoje strany Směr	20
2.1 Období 1999-2002.....	20
2.1.1 Směr v parlamentních volbách 2002.....	22
2.2 Období 2002-2006.....	23
2.2.1 Směr v parlamentních volbách 2006.....	28
2.3 Období 2006-2010.....	29
2.3.1 Směr v parlamentních volbách 2010.....	32
3. Analýza vývoje klíčových témat a politik Směru	34
3.1 Ekonomická a sociální politika	34
3.2 Zahraniční politika a evropská integrace.....	37
3.3 Vztah k Maďarsku a maďarské menšině.....	40
3.4 Vztah k církvím.....	43
Závěr.....	45
Prameny a Literatura	49
Prameny.....	49
Literatura	51
Abstrakt	57

Seznam použitých zkratk

ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
EU	Evropská unie
HZDS	Hnutí za demokratické Slovensko
KDH	Křesťanskodemokratické hnutí
KOZ	Konfederace odborových svazů
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
SDA	Sociálně demokratická alternativa
SDK	Slovenská demokratická koalice
SDKÚ	Slovenská demokratická a křesťanská unie
SDL	Strana demokratické levice
SDSS	Sociálně demokratická strana Slovenska
SMK	Strana maďarské koalice
SNS	Slovenská národní strana
SOP	Strana občanského porozumění
SPD	Sociálně demokratická strana Německa
PES	Strana evropských socialistů
ZRS	Sdružení dělníků Slovenska

Úvod

V západoevropských demokraciích hrají často sociálně-demokraticky orientované strany dominantní roli v levicové části politického spektra a tvoří ideovou alternativu vůči konzervativním a liberálním stranám. Ve středoevropském prostoru se po pádu komunistických diktatur všeobecně očekával podobný trend, realita je ovšem poněkud odlišná. Slovensko je případ země, kde žádná politická strana hlásící se k myšlenkám a zásadám demokratického socialismu v průběhu 90. let neměla obdobnou pozici jako podobně zaměřené subjekty v západní Evropě. Změna situace nastává, až když Robert Fico zakládá v roce 1999 politickou stranu Směr. Ta se v současné době k sociálně demokratickým hodnotám hlásí, ve volbách dosahuje stabilně velmi vysokých výsledků a její předseda obsazuje v žebříčcích popularity nejvyšší pozice.

Skutečností je ovšem to, že tato strana vykazuje řadu ne zcela standardních prvků, které jsou často navíc k sociálně-demokratickým idejím v naprostém protikladu a vystávají tedy otázky, zda se strana s těmito idejemi ztotožňuje nebo se jen skrze ně účelově snaží posílit svojí politickou legitimitu. Tato práce si klade za hlavní cíl zjistit, v jakých oblastech a zároveň do jaké míry se Směr se sociálně-demokratickými hodnotami ztotožnil. Práce se tak bude snažit najít odpověď na hlavní výzkumnou otázku, která je formulována následovně: *Do jaké míry můžeme o politické straně Směr-SD hovořit jako o sociálně demokratickém subjektu v kontextu teorií stranických rodin?*

Práce je členěna do tří kapitol a časově je její analytická část vymezena na období 1999-2010. První kapitola je zaměřena na tradici sociální demokracie. Kromě teoretického vymezení pojednává jednak o historii sociální demokracie obecně, o jejím postupném vývoji a o idejích a myšlenkových proudech, ze kterých vychází a jednak mapuje a zhodnocuje působení hlavních sociálně demokraticky orientovaných politických stran, které na Slovensku existovaly po roce 1989.

Druhá kapitola se chronologicky zabývá vybranými milníky v politice samotného Směru a jeho působením na slovenské politické scéně. Analýza je zaměřena nejprve na vývoj strany v letech 1999 až 2002, které bývá označováno jako období zakladatelské. Pozornost je zde věnována neideologickému a pragmatickému charakteru strany obecně. Zkoumáno je přihlášení se strany

k politice třetí cesty, respektive specifický způsob jejího pojetí v kontrastu se západoevropskými stranami, jež tento koncept dříve prosazovaly.

Léta 2002 až 2006, kdy strana účinkovala v opoziční roli, jsou obdobím narůstající hegemonizace Směru v levé části politického spektra. Zde je analýza zaměřená především na začátek postupného a zároveň velmi problematického procesu „sociáldemokratizace“. Strana se přihlásila k hodnotám sociální demokracie, postupně do sebe integrovala menší neparlamentní levicové strany a změnila název na Směr-sociální demokracie. Získala také členství v mezinárodních sociálně demokratických organizacích.

V období 2006 až 2010, tedy v letech, v nichž Směr působil na úrovni vládní, je pozornost zaměřena především na problematickou spolupráci s kontroverzním Vladimírem Mečiarom a jeho HZDS a extrémně pravicovou SNS, která do určité míry utlumila sociálně demokratickou orientaci Směru. V tomto období můžeme pozorovat postupné rozšiřování stranického profilu směrem k otázkám národa a národních zájmů.

Třetí kapitola se detailně věnuje transformaci vybraných politik a témat, které do velké míry rozhodují o celkové identitě strany. Analyzována je zde jednak ekonomická a sociální politika, otázka národních zájmů a maďarské menšiny, problematika vztahu k církvím a otázka evropské integrace a zahraniční politiky.

Co se týče literatury, je počet relevantních zdrojů k danému tématu dostatečný. Práce čerpá ze zdrojů domácí i zahraniční provenience. V části o sociální demokracii a jejím vývoji je čerpáno z práce německého politologa Thomase Meyera, který v díle *Transformace sociální demokracie*¹ vychází ze zkušeností německé sociálně demokratické strany a zaměřuje se na její proměnu a transformaci a na její vyhlídky a perspektivy do budoucna. V díle profesorky politologie na Kolumbijské univerzitě Sheri Berman *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*² najdeme analýzu vývoje sociální demokracie od jejích počátků z konce 19. století do současnosti. Podobný přístup vyznává také britský politolog Anthony Wright v publikaci *Contemporary political ideologies*.³

¹ MEYER, Thomas: *Transformace sociální demokracie*. Brno, Doplňek 2000.

² BERMAN, Sheri: *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*. New York, Cambridge university press 2006.

³ EATWELL, Roger – WRIGHT, Anthony: *Contemporary Political Ideologies*. London, Pinter Publishers 1993.

Z českých autorů se vývojem politických stran, především těch na Slovensku, a identitou stranických rodin obecně dlouhodobě věnuje brněnský politolog Lubomír Kopeček. V knize *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*⁴ zevrubně analyzuje vývoj a identitu hlavních politických stran na Slovensku. V jeho další knize, u které je spoluautorem Vít Hloušek, s názvem *Politické strany: Původ ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*,⁵ je kromě samotných stran kladen akcent především na samotné stranické rodiny, jejich charakteristiku, vývoj a rozdíly mezi jejich západoevropskými a východoevropskými protějšky. Politickým stranám a jejím ideově-politickým profilům je věnována kniha *Politické strany ve střední a východní Evropě*⁶ od kolektivu autorů v čele s Petrem Fialou, Janem Holzerem a Maximiliánem Strmiskou.

Velmi důležitým zdrojem je pro práci také sborník *Levice v České republice a na Slovensku 1989-2009*⁷, konkrétně příspěvky od Petra Justa, Viery Žúborové a Pavla Hynčicy, které se zabývají situací slovenských levicově orientovaných stran respektive analýzou samotného Směru. Zevrubně o situaci sociálně demokratických stran na Slovensku po roce 1989 pojednává studie Pavla Hynčicy *Sociální demokracie na Slovensku po roce 1989*⁸. Ten se zde věnuje důvodům, proč na Slovensku neuspěla strana pokoušející se navázat na historickou tradici slovenské sociální demokracie a důsledně analyzuje působení mnohem úspěšnější exkomunistické Strany demokratické levice.

S velmi důkladnou analýzou Směru přichází Juraj Marušiak ve studii *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*⁹. Přesvědčivě zde rozebírá prakticky veškerou agendu Směru v letech 1999-2005, ať už se jedná o postavení strany v rámci stranického systému nebo o její programatiku. Studie s názvem *Vládnutí Roberta Fica: koalície stabilní, opozice v rozkladu*¹⁰ od

⁴ KOPEČEK, Lubomír.: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno, CDK 2007.

⁵ KOPEČEK, Lubomír – HLOUŠEK, Vít: *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha, Grada publishing a.s. 2010.

⁶ FIALA, Petr – HOLZER, Jan – STRMISKA, Maxmilián: *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno, MPU 2002

⁷ BUREŠ, Jan – CHARVÁT, Jakub – JUST, Petr a kol.: *Levice v České republice a na Slovensku 1989-2009*. Plzeň, Aleš Čeňek s.r.o. 2010.

⁸ HYNČICA, Pavel: *Sociální demokracie na Slovensku po roce 1989*. Časopis pro humanitní společenské vědy, 2006, č. 1. dostupné na <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2006010804> (15. 4. 2012)

⁹ MARUŠIAK, Juraj: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*. Středoevropské politické studie, 7, 2006, č. 1.

¹⁰ JUST, Petr: *Vládnutí Roberta Fica: koalície stabilní, opozice v rozkladu*. Acta politologica, 1, 2009, č. 2. dostupné na http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPO-15-version1-just_01_02_merged.pdf (15. 4. 2012)

Petra Justa je analýzou působení Ficova koaličního kabinetu v širším kontextu politické situace na Slovensku. Pro práci zásadní jsou také publikace slovenských autorů okolo Grigorije Mesežnikova, Olgy Gyarfášové a Miroslava Kollára. Publikace *Slovenské volby: výsledky, příčiny, súvislosti* z let 2002¹¹, 2006¹² a 2010¹³ velmi detailně rozebírají celkovou politickou situaci okolo parlamentních voleb, zaměřují se na vývoj stranického systému, vzorce volebního chování a tématům volebních kampaní jednotlivých stran. Velmi užitečná, vzhledem k tématu práce, je zde část pojednávající o prvcích populismu Směru, jejímž autorem je Peter Učeň. Obsáhla publikace *Slovensko 1996-2010: Súhrnná správa o stave spoločnosti*¹⁴, je série analytických ročenek, která obsahuje analýzu vývoje slovenské společnosti v podstatě všech oblastech ať už se jedná o vnitropolitický vývoj, ekonomiku či zahraniční politiku. Kromě analýz nejdůležitějších událostí také vyhodnocuje vládní politiku v kontextu dlouhodobějších trendů slovenské společnosti.

V oblasti pramenů je čerpáno především z oficiálních programových dokumentů Směru z let 1999 až 2010 a z článků ze slovenských zpravodajských serverů sme.sk, pravda.sk, aktuálně.sk a neueslovo.sk.

Co se týče stavu výzkumu souvisejícího s tématem této práce, je kromě již zmíněných a rozebraných děl třeba upozornit na sborník *Vývoj a perspektívy sociálnej demokracie na Slovensku – pohľad zvnútra a zvonku* respektive na příspěvky Tima Haughtona a Kai Olafa-Langa, kteří se zde „sociáldemokratizaci“ Směru a jejím důvodům detailně věnují. Z hlediska ideové spřízněnosti s SNS se je Směr podroben v analýze Pavla Hynčicy *SMER-SNS: Dlouhodobé ideové a strategické spojenectví?* Práce je koncipována jako případová studie.

¹¹ MESEŽNIKOV, Grigorij – GYARFÁŠOVÁ, Olga – KOLLÁR, Miroslav: *Slovenské volby 2002: Výsledky, Dsledky, Súvislosti*. Bratislava, Inštitú pro verejné otázky 2003.

¹² MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské volby 2006: Výsledky, príčiny, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2006.

¹³ MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské volby 2010: Šanca na zmenu*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011.

¹⁴ BÚTORA, Martin - KOLLÁR, M. – MESEŽNIKOV, G.: *Slovensko 1996-2010: Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Inštitút pre verejné otázky 2003.

1. Sociálně-demokratická stranická rodina

1.1 Teorie a koncept stranických rodin

Výzkum a problematika konceptu stranických rodin byly často v minulosti předními západoevropskými politology, jako je Giovanni Sartori nebo Maurice Duverger, přehlíženy. První nejvlivnější systematickou práci v této oblasti přinesl až Klaus von Beyme na začátku 80. let 20. století v publikaci *Political parties in Western democracies*. Na základě studia politických stran v západní Evropě a s přihlédnutím k působení konfliktních linií definoval deset stranických rodin, které nazval duchovní rodiny (*familles spirituelles*). Konkrétně jde o strany a) liberální a radikální; b) konzervativní; c) dělnické; d) regionální a etnické; e) agrární; f) křesťanskodemokratické; g) komunistické; h) extrémně pravicové; i) ekologické.¹⁵

Je nutné zdůraznit, že tato klasifikace vychází ze západoevropské reality a její použití v podmínkách střední a východní Evropy je problematické. Na jedné straně řada politických vědců (například Attila Ágh) zastává přesvědčení, že nejzásadnější rozdíly mezi západním a východním prostorem byly překonány, tudíž politické strany a stranické systémy obecně jsou si navzájem velmi podobné. Na straně druhé lze najít přístupy, které tuto problematiku pojímají s přihlédnutím k specifickým atributům té dané země a vytvořením konceptů *sui generis*.¹⁶

O klasifikaci politických stran ve středo-východoevropském prostoru se pokusil sám Beyme na začátku 90. let přizpůsobením svého staršího konceptu dynamicky se měnícím podmínkám v postkomunistických zemích. Strany zde rozdělil na a) hnutí/strany fóra¹⁷; b) křesťanské demokraty; c) liberály (liberálně-konzervativní strany); d) sociální demokraty; e) reformní komunisty; f) ekology; g) nacionalisty; h) etnické a regionální strany a i) funkční skupiny.¹⁸

Dalším autorem, pokoušejícím se zachytit stranickou realitu v postkomunistických zemích, je Paul G. Lewis. V publikaci *Political parties in post-communist Eastern Europe* Lewis tvrdí, že identity politických stran ve střední a východní Evropě se v podstatě velmi přiblížily svým ekvivalentům v Evropě západní.

¹⁵ KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V.: c. d., s. 16.

¹⁶MUDDE, Cass: *The Party Family and Its Study*. In: *Selected Works*, http://works.bepress.com/cas_mudde/9/ (8. 2. 2012)

¹⁷ Jde o formace typu Občanského fóra působícího v českých zemích nebo Veřejnosti proti násilí na Slovensku integrující značně heterogenní proudy při odstraňování komunistického režimu a nastolování režimu nového.

¹⁸ Kategorie stran v podmínkách dané země velmi specifických. (feministické organizace, odborové hnutí účastníci se voleb, agrární strany)

Jeho koncept vychází z modifikovaného Beymeho modelu duchovních rodin a výsledkem jsou tyto kategorie: a) nástupnické komunistické strany; b) sociální demokraté; c) liberálové a tržně orientovaní konzervativci; d) etnické skupiny; e) agráři; f) křesťanští demokraté/ konzervativci; g) nacionalisté.¹⁹

Tato klasifikace nicméně obsahuje řadu rozporuplných pasáží, za které je Lewis kritizován. Vytýkáno je mu především podcenění dynamického vývoje identity stran v průběhu let po pádu komunismu a také slabší vymezení jednotlivých kritérií daných stranických rodin. Stává se tak, že zde do jedné stranické rodiny spadají svou identitou značně odlišné politické formace. V kategorii liberálů a tržně orientovaných konzervativců tak nacházíme SDK, která byla ve skutečnosti složená ze značně ideově odlišných subjektů, v kategorii křesťanští demokraté/konzervativci zase centristické a populistické HZDS, v němž se prolínala řada proudů od křesťanského po sociálně-demokratický.²⁰

Podle Lubomíra Kopečka lze obecně v průběhu posledních dvaceti let sledovat viditelné a výrazné sblížení identit a ideologií politických stran v západní a úzce chápané postkomunistické střední Evropě, (Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko) a lze se tedy domnívat, že namísto tvorby nových klasifikací je možno pro středoevropský prostor využít klasické západoevropské koncepty.²¹

1.2 Počátky a vývoj socialistických a sociálně-demokratických stran

Sociálně demokratické strany mají původ v širším socialistickém hnutí, které nabývalo na síle hlavně v průběhu 19. století. Toto hnutí reagovalo především na dopady raného kapitalismu. Industriální revoluce a s ní spojená masová bída a nerovnost, odpírání práv na svobodu a svobodu materiálních šancí pro většinu společnosti, to vše ve jménu svobody, rovnosti a bratrství, tedy základních hodnot Velké francouzské revoluce, to vše bylo hlavním podnětem pro vznik socialistického hnutí. Jeho hlavním proklamovaným cílem bylo nabídnutí alternativy lepší společnosti spojené s odmítnutím neomezeného disponování soukromých výrobních prostředků. Vůdčí ideou socialistického hnutí bylo tedy vytvoření nového hospodářského a společenského řádu, založeného na spravedlivém a společném disponování

¹⁹ LEWIS, Paul, G.: *Political parties in post-communist eastern Europe*. New York/London, Routledge 2000, s. 57-58.

²⁰ FIALA, P. – HOLZER, J. – STRMISKA, M.: c. d., s. 16-17.

²¹ KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V.: c. d., s. 18.

výrobních prostředků a tuto ideu lze označit za základní charakteristiku raných socialistických a sociálně demokratických programů ve většině evropských zemí.²²

Socialistická kritika kapitalismu byla zároveň spojená s kritikou samotné ideologie, na niž je kapitalismus založen. Liberální individualismus a jím proklamovaný universalismus je dle socialistické doktríny ve své podstatě podvodný, jelikož vůbec nebere v potaz sociální a ekonomický rozměr. Thomas Meyer v tomto ohledu píše že *“politický liberalismus novověku se jako historické hnutí za svobodu sice přičinil o to, aby nárok všech lidí na svobodu a důstojnost byl nezávislý na feudálních omezeních, v praxi se však opět přičinil, aby byl tento nárok závislý na majetku a vzdělání.”*²³

Na první pohled ideologicky jednolitě hnutí bylo ovšem už v počátku své existence velmi rozmanité. To bylo způsobeno odlišnou tradicí a původem jednotlivých socialistických stran a hnutí. Ortodoxní marxismus se zde střetával s obvykle jinými a staršími vlivy. Lubomír Kopeček tuto diverzitu dokládá na příkladu Francie, kde vedle marxismu působil také vliv jakobinismu, anarchosyndikalismu či republikanismu. V Británii byl zase marxismus zcela zastíněn humanitně zaměřeným fabianismem a syndikalismem.²⁴

Na konci 19. století dochází uvnitř hnutí k postupnému štěpení, nejprve v rovině intelektuální, kdy proti sobě stál revizionistický proud, za jehož hlavního protagonistu lze označit Eduarda Bernsteina, a proud ortodoxně marxistický. Bernsteinův koncept reformního socialismu byl založen na rozsáhlé kritice základních principů ortodoxního marxismu. Myšlenku historického materialismu a třídního boje vyměnil Bernstein za ideál postupné, demokratické cesty k socialismu. Parlamentarismus a všeobecné volební právo mělo být základním a zákonným rámcem, v němž by se postupnými kroky uskutečňovaly nutné reformy ke zlepšení situace dělnické třídy. Demokracie by v tomto konceptu tedy neměla být pouhým prostředkem k dosažení moci, ale zároveň cílem, který zaštití základní ideje socialismu jako je rovnost, svoboda a beztřídní systém.²⁵ Anthony Wright konstatuje, že to co Bernstein navrhoval *„nebylo pouhé cvičení v revizi Marxismu ale vývoj zcela*

²² MEYER, T.: c. d., s. 18.

²³ Tamtéž, s. 15.

²⁴ KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V.: c. d., s. 28.

²⁵ BERMAN, S.: c. d., s. 42.

nové ideologie.“²⁶ V praktické rovině vyvrcholily existující tenze uvnitř hnutí jeho faktickým rozštěpením. Selhání západní dělnické třídy, které se nepodařilo upřednostnit „třídu“ před „národem“ na začátku první světové války v roce 1914 a následný nástup bolševismu v roce 1917, vedly v konečném důsledku na jedné straně k přijetí ortodoxního marxismu komunistickými stranami, jež ho přijaly za svoji oficiální ideologii, a na straně druhé vyproštění sociální demokracie od této ortodoxie a zahájení její reformní politiky.²⁷

Na tomto půdorysu lze tedy hledat hodnotový rozměr moderní sociální demokracie, která k uskutečnění politických a společenských změn odmítá násilné a revoluční prostředky, a která prosazuje sociálně spravedlivou společnost v rámci demokracie a právního státu.²⁸

V meziválečném období se sociálním demokratům díky revizi revolučního marxismu a ochotě k sociálně-reformní praxi podařilo zbavit nálepky antisystémových formací a zároveň se jim otevřela cesta k přímé politické participaci. Jedná se například o případ skandinávských zemí, Belgie či Velké Británie. Pro vládní politiku sociálních demokratů se v tomto období stal charakteristickým, jak uvádí Kopeček, především politický pragmatismus, který mnohdy překračoval hranice revidovaného marxismu.²⁹

Za vrchol ideologické transformace sociální demokracie je považován program z Bad Godesbergu, který přijala německá sociální demokracie v roce 1959, a která byla do té doby marxistickou doktrínou nejvíce zatížena. Vedená nutností jasně se od dědictví marxismu distancovat a zároveň se vymezit vůči tyranii sovětského komunismu a doktríně veřejného vlastnictví, prohlásila za základ demokratického socialismu křesťanskou etiku a humanismus. V ekonomické oblasti došlo k přijetí principu politiky sociálního státu, který by se dal charakterizovat jako hledání rovnováhy mezi volným trhem a státním plánováním. Definitivně tudíž došlo k rezignaci na myšlenku nahrazení kapitalistických výrobních prostředků plánovaným hospodářstvím. Tento ekonomický model také bývá nazýván jako „keynesiánský

²⁶ WRIGHT, A.: *Social democracy and Democratic socialism*. IN: EATWELL, R. – WRIGHT, A.: *Contemporary Political Ideologies*. London, Pinter Publishers 1993, s. 85.

²⁷ Tamtéž, s. 82.

²⁸ GOJDIČ, Pavol: *Genéza, súčasný stav a perspektiva lavicového politického spektra*. Univerzitní knihovna Prešovské Univerzity, dostupné na http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec2/pdf_doc/46.pdf (15. 4. 2012)

²⁹ KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V.: c. d., s. 28.

socialismus“.³⁰ SPD navíc zavrhla striktně třídní orientaci a označila sama sebe za stranu s beztřídním a široce orientovaným profilem.³¹

Sociálně demokratické strany se v období po druhé světové válce stávají pravidelným účastníkem, ať už levo-středových koaličních nebo vlád jednobarevných, jako například ve Velké Británii, Švédsku či Norsku. Programově si sociálně demokratické strany udržely tradiční důraz na solidaritu, sociální spravedlnost a ochranu sociálně slabších, menšin a žen. Rovněž zůstala akcentována myšlenka rovnosti, která byla ovšem nově interpretována spíše jako snaha o vytvoření rovnosti šancí, než jako dřívější snaha o odstranění všech sociálních rozdílů.³²

Ke konci dvacátého století čelila sociální demokracie novým výzvám, spojených především s postupující ekonomickou globalizací. V tomto ohledu se ukázal sociálními demokraty vyznávaný keynesiánský model jako překonaný. S expanzí sociálního státu také postupně dochází ke snižování počtu voličů zaměstnaných v dělnických profesích, tedy v oblasti tradičního sociálně demokratického elektorátu.³³ Růst střední třídy, často postmateriálně orientované, způsobil značné pnutí uvnitř jednotlivých sociálně demokratických stran, které se často snažily na jedné straně udržet tradiční voliče a na straně druhé vyprodukovat novou politickou nabídku směrem k postmateriálně smýšlejícím voličům, což těmto stranám, jak uvádí Kopeček, v konečném důsledku volebně spíše uškodilo.³⁴

V současné sociální demokracii lze zjednodušeně nalézt dva rozdílné funkční modely. Britští labouristé jsou jedním pólem, na kterém zašla ideově-politická transformace nejdále. V polovině devadesátých let přijala strana program „New Labour“ ve kterém Tony Blair viděl naplnění konceptu tzv. třetí cesty, což měla být určitá syntéza mezi demokratickým socialismem a liberalismem. V ekonomické oblasti výrazně liberální program byl především zaměřený na vytvoření příznivého podnikatelského prostředí a zcela rezignoval na státní zásahy do ekonomiky.³⁵

³⁰ CÍSAŘ, Ondřej: *The left in the beginning of 21 century*. IN: KOPEČEK, L.: *Trajectories of Left Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*. Brno, CDK 2005, s. 12.

³¹ WRIGHT, A.: c. d., s. 90.

³² KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V.: c. d., s. 29.

³³ KYLOUŠEK, Jakub: *Proměna sociálně demokratických stran ve střední Evropě v perspektivě jejich dalšího vývoje*. IN: KÁRNÍK, Zdeněk – FRANKLOVÁ, Zoja – KYLOUŠEK, Jakub (eds.): *Bludné cesty sociální demokracie Studie, rozhovory, názory*. Praha, PROSTOR 2005, s. 211-212.

³⁴ KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V.: c. d., s. 30.

³⁵ Tamtéž, s. 31.

Steven Fielding k tomu dodává že „Blair posunul Labouristy z pozice zapálených kritiků kapitalismu na pozici jeho velkého obhájce, čímž se vzdal svého závazku ke snižování sociální nerovnosti a zpřetrhal většinu stranických vazeb s dělnickou třídou.“³⁶ Velmi podobný koncept propagoval v německé SPD i její tehdejší lídr Gerhard Schroeder. Jeho vize „Nového středu“ sociální demokracie představovala reformu strany v blairistickém duchu. Uvnitř strany byl tento koncept přijat velmi negativně a celá transformace tak zůstala na půli cesty. Kopeček obecně konstatuje, že model třetí cesty, od kterého se sice i v samotné britské Labour party pomalu ustupuje, do určité míry ovlivnil velkou část západoevropské sociální demokracie.³⁷

Francouzská socialistická strana reprezentuje tradičnější pól sociálně demokratické stranické rodiny. Strana samotná se do dnešní podoby zformovala na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. Ideologicky se francouzští socialisté pohybovali dokonce na pozicích před Bad Godesbergem, v jejich programu byl tedy kladen důraz na tradiční socialistický dirigismus a přerozdělování. Vládní zkušenost sice působila na francouzské socialisty uměřeným a zklidňujícím dojmem a k žádným systémovým změnám se nikdy neuchýlili, i tak se po celou dobu své existence strana, i přes různé názorové proudy, snaží udržovat tradiční, solidárně orientovaný sociální model doplněný pouze novými prvky a strategiemi v podmínkách světové globalizace.³⁸

1.3 Sociální demokracie na Slovensku po roce 1989

Formování a celkovou situaci levicových, respektive sociálně demokraticky orientovaných stran na Slovensku po nastolení politické plurality ovlivňovalo několik faktorů. Jedním z nich byla skutečnost, že celkovou podobu stranického systému a vztahy mezi stranami samotnými do velké míry určoval a ovlivňoval velmi specifický konflikt mezi liberálně demokratickými a nacionálně populistickými subjekty.³⁹ Středem tohoto konfliktu nebyl žádný ideový či programový rozpor, ale osoba předsedy HZDS Vladimíra Mečiara respektive jeho autoritářské tendence a metody

³⁶ FIELDING, Steven: *The Labour Party: Continuity and Change in the Making of „New“ Labour*. New York, Palgrave Macmillan 2003, s. 1.

³⁷ KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V.: c. d., s. 31.

³⁸ Tamtéž, s. 32.

³⁹ V literatuře lze nalézt pro tento konflikt také označení jako soupeření mezi nacionálně-populistickými a liberálně-demokratickými subjekty, autoritářsko-mocenským a konsensuálně-demokratickým blokem či rozdělení na strany standardní a nestandardní nebo liberálně-demokratické a neliberální pojmání režimu.

vládnutí jím praktikované.⁴⁰ Vůči HZDS se aktéři politického dění vymezovali buďto pozitivně, či negativně a všechny politické strany tak čelily otázce, zda s HZDS spolupracovat, nebo ne. Na Slovensku se pro tento revitalizovaný spor o podobu režimu vžilo označení mečiarismus versus antimečiarismus. Nejintenzivněji se toto štěpení projevovalo v letech 1994 až 1998, v období vlády HZDS, ZRS a SNS, kdy vládní styl politiky přinutil opozici k dočasnému spojení bez ohledu na stranickou ideologii či identitu za účelem porážky tehdejší vládní koalice. Důsledkem byla jednak silná personalizace politiky, ale také ovlivnění hlavních konkurenčních vztahů mezi politickými stranami. Například spor levice versus pravice tak v prvním desetiletí slovenské samostatnosti absentoval a středopravé strany se vymezovaly ne vůči postkomunistické levici, ale vůči autoritářským a nacionálním tendencím.⁴¹

Dalším faktorem je historická tradice, kterou má slovenská sociální demokracie velmi bohatou, její vliv byl ovšem například v porovnání s českými zeměmi výrazně slabší. Celkově více konzervativní a katolický charakter země neumožňoval sociálním demokratům slovenskou společnost dlouhodobě oslovit. Slovensko navíc postrádalo během období komunismu organizaci typu exilové české sociální demokracie. V opozičním a disidentském prostředí v podstatě neexistovala relevantní sociálně demokratická skupina, pokud pomineme reformně komunistickou Obrodu. Také báze reformních komunistů z roku 1968, kde se reformní proud orientoval kolem Alexandra Dubčeka, byla velmi slabá. Rovněž intenzita antikomunismu byla ve slovenské společnosti mnohem nižší. Podle Pavla Hynčici to bylo způsobeno především tím, že na rozdíl od českých zemí, na Slovensku vykonávali lidé z vědeckých či vysokoškolských profesí práce relativně v souladu se svojí kvalifikací a nebyli tak degradováni na pozice manuálních pracovníků. Normalizace proběhla na Slovensku slaběji, projevovalo se reformní křídlo KSS snažící se o politické změny tehdejšího režimu, což zase rozšiřovalo reformní potenciál vládnoucí komunistické strany.⁴² Jaroslav Daniška konstatuje, že levice obecně na Slovensku měla výrazně komunistický a nacionalistický charakter a její

⁴⁰ Například se jedná o protiústavní zbavení mandátu dvou poslanců, kteří se rozhodli odejít z vládních stran, zneužívání tajných služeb k zastrašování opozice a novinářů nebo podíl na únosu syna prezidenta Kováče, který byl s Mečiarom často v rozepři.

⁴¹ JUST, P.: *Problematická identifikace levice na Slovensku do roku 1999*. IN: BUREŠ, J. – CHARVÁT, J. – JUST, P. (eds.): *Levice v České republice a na Slovensku 1989-2009*. Pízeň, Aleš Čeňek s.r.o. 2010, s. 85-87.

⁴² HYNČICA, P.: c. d.,

případný historický úspěch nikdy nebyl dlouhodobě spjat s její umírněnou, tedy sociálně demokratickou formou.⁴³

1.3.1 Sociálně demokratická strana Slovenska

Znovuobnovená sociálně demokratická strana, formálně navazující na historickou slovenskou sociální demokracii, vznikla 3. února 1990 pod názvem Sociálně demokratická strana na Slovensku, se kterým vystupovala do roku 1993, kdy došlo k přejmenování na Sociálně demokratickou stranu Slovenska. Na začátku devadesátých let se strana profilovala jako demokratická alternativa komunistické strany a za hlavní cíl si strana určila rehabilitaci levicových sociálně demokratických hodnot. Mezi osobnosti strany patřil například Ivan Paulička, Boris Zala, Alexander Dubček či Jaroslav Volf.

Po celou dobu své existence se SDSS nikdy nepodařilo oslovit výraznější množství voličů a volební výsledky strany zůstaly trvale pod úrovní, která by jim zajistila parlamentní pozici prostřednictvím samostatné kandidatury. Strana se nedokázala prosadit v konkurenci jednak nástupnické a lépe organizované exkomunistické SDL a také centristicky orientované HZDS. Slabé volební výsledky strany navíc ovlivnila přetrvávající tradice „čechoslovakismu“, jež stranu učinila nepřijatelnou pro velkou část slovenské společnosti. Specifická konfliktní linie mečiarismus versus antimečiarismus vedla SDSS k uzavření nepřirozeného spojení s pravostředovými stranami v rámci SDK v roce 1998 a následná participace na první Dzurindově vládě měla za důsledek ztrátu už tak velmi marginálního voličstva. Samostatná existence strany je ukončena v roce 2004, kdy dochází ke sloučení s politickou stranou Směr.⁴⁴

1.3.2. Strana demokratické levice

Největší a nejvlivnější levicovou, sociálně demokraticky orientovanou stranou se v 90. letech na Slovensku stala exkomunistická SDL. Po pádu komunismu byl na KSČ vyvíjen ze slovenské části tlak na její větší autonomii. V listopadu 1990 strana změnila zkratku na KSČS, což mělo intenzivněji akcentovat slovenský prvek ve

⁴³ DANIŠKA, Jaroslav: *Ficov úspech a ľavicová tradícia na Slovensku*. Časopis OS-Občianska spoločnosť, 2008, č. 1, s. 34-35. Dostupné na <http://www.magazinos.sk/OS/Archiv/Lavica-bez-brehov> (15. 4. 2012)

⁴⁴ KOPEČEK, L.: c. d., s. 210-218.

straně. Navíc změnila organizační strukturu a KSČS tak fungovala jako zastřešující organizace pro českou a slovenskou složku.⁴⁵ Reformně orientované křídlo KSS v čele s Petrem Weissem se zasadilo v letech 1990 až 1991 o rezignaci na marxisticko-leninskou orientaci strany a o programovou a ideologickou redefinici strany směrem k sociálně demokratickým hodnotám, o které by se strana měla nově opírat. Postupně tak došlo k odcizení české a slovenské části a rozpadu zastřešující organizace KSČS. KSS do názvu postupně získala dovětek SDL a od ledna 1991 strana vystupovala jen jako SDL. Straně velmi pomohlo to, že zdědila organizační teritoriální struktury pokrývající celé Slovensko a nemusela tak podstupovat nelehký proces vytváření politické strany.

Hlavním konkurentem na levé části politického spektra se pro stranu stala Mečiarova HZDS, jejíž sociálně-ekonomický program do značné míry korespondoval s programem SDL. HZDS obsadila do velké míry voličský a politický prostor, na kterém by mohla SDL rozšiřovat svůj potenciál. SDL se tak stala jen středně velkou stranou a ve vládách, na kterých se podílela, nikdy neměla dominantní pozici. Kromě podpory menšinového kabinetu Vladimíra Mečiara v letech 1992 až 1994 se SDL účastnila vlád Josefa Moravčíka v roce 1994 a Mikuláše Dzurindy v letech 1998 až 2002 a v obou vládách obsadila maximálně dvě důležitá ministerstva a nikdy neměla premiérský post. SDL volebně velmi uškodilo, podobně jako historickým sociálním demokratům, že často uzavírala spojení se stranami z pravé části politického spektra, tedy se svými přirozenými protivníky. V rámci konfliktní linie mečiarismus versus antimečiarismus se strana nikdy nedokázala přesvědčivě zařadit ani do jedné ze dvou kategorií, což straně na důvěryhodnosti příliš nepřidalo.⁴⁶ V tomto ohledu se SDL snažila profilovat jako subjekt s koaličním potenciálem směrem k oběma táborům.⁴⁷

Narůstající konflikt uvnitř strany, který probíhal mezi modernistickým a radikálně-socialistickým proudem, působil na stranu dezintegračním vlivem, což se projevilo při odtržení reformního křídla strany okolo Petera Weisse a založením SDA. Už dříve stranu opouští její nejoblíbenější politik Robert Fico a zakládá stranu vlastní. Postupná marginalizace strany vyvrcholila v parlamentních volbách v roce

⁴⁵ JUST, P: *Problematická identifikace levice na Slovensku do roku 1999*, s. 90.

⁴⁶ Zde je nutno podotknout, že to byla právě SDL, která umožnila vznik první Dzurindovi vlády (1998-2002) a bez SDL by vláda nemohla implementovat reformy po celé vládní funkční období.

⁴⁷ ŽUBOROVÁ, Viera: *Hledání stability na levém břehu*. IN: BUREŠ, J. – CHARVÁT, J. – JUST, P. a kol.: *Levice v České republice a na Slovensku 1989-2009*. Plzeň, Aleš Čeňek s.r.o. 2010, s. 131.

2002, ve kterých strana propadla a neobsadila ani jedno parlamentní křeslo, následovaná samotným zánikem a sloučením se stranou Směr v roce 2004.⁴⁸

⁴⁸ KOPEČEK, L.: c. d., s. 207-208.

2. Analýza vývoje strany Směr

2.1 Období 1999-2002

Zakladatel strany Směr Robert Fico začal svojí politickou kariéru v SDL, ve které se postupně vypracoval na pozici místopředsedy a nejpopulárnějšího představitele strany. Tuto pozici potvrdily parlamentní volby v roce 1998, kde Fico získal nejvíce preferenčních hlasů ze všech stranických kandidátů, konkrétně 194 519 preferencí.⁴⁹ Už v této době se Fico prezentoval jako silný individuální hráč, který se nebojí otevřeně kritizovat jak opozici, tak i vládu. Konkrétně například pranýřoval vládní koalici za přizvání SMK do svých řad, v oblasti protikorupční politiky zase označil vládní kroky za naopak korupci velmi napomáhající.⁵⁰ Často se také uchýloval k porušování stranické disciplíny a v parlamentu předkládal návrhy zákonů, aniž by je s kýmkoliv ze stranického vedení diskutoval. To se týkalo například jeho návrhu novely ústavního zákona o prodloužení doby vazby z 24 na 48 hodin.⁵¹

Fico často hovořil o nutnosti nástupu „nové politické generace“, za jejíhož člena se sám považoval a o stávající politické garnituře hovořil jako lidech s „prošlou politickou trvanlivostí“.⁵² Zároveň vyjádřil přesvědčení o možnosti vzniku nového politického subjektu, který bude především hájit „ekonomické a sociální zájmy lidu“.⁵³

V září 1999 Fico z SDL vystupuje⁵⁴ a v prosinci téhož roku zakládá vlastní stranu s názvem Směr. Nová strana se sama definovala jako pragmatická a neideologická. Směr se odmítl jakkoliv zařadit na pravo-levé ose, čímž se důrazně vymezil vůči všem ostatním stranám, i proti klasické stranické politice jako takové. Příznačný je z tohoto hlediska Ficův výrok, že „*je jedno jestli je kočka černá nebo bílá, hlavně že chytá myši*“.⁵⁵ Kategoricky se distancoval od politického boje mezi vládou a opozicí, případnou koaliční spoluprací nevyklučoval s žádnou politickou

⁴⁹ Preferenční hlasy ve volbách do Národní rady Slovenské republiky 1998 <http://app.statistics.sk/volby98/results/tab5.jsp?ps=13> (15. 4. 2012)

⁵⁰ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*. IN: MEŽENIKOV, G. – IVANTYŠYN, M. (eds.): *Slovensko 1998-1999: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 1999, s. 69-71.

⁵¹ KOPEČEK, L.: c. d., s. 282.

⁵² LEŠKO, Marián: *Robert Fico ako politik „politckej politiky“ O čom hovorí príbeh bývalého prvého podpredsedu SDL a jeho nedávnej abdikácie*. *Sme.sk*, 22. 1.1999, <http://www.sme.sk/c/2176934/robert-fico-ako-politik-politckej-politiky-o-com-hovori-pribeh-byvaleho-prveho-podpredsedu-sdl-a-je.html> (15. 4. 2012)

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tomuto kroku předcházela Ficova frustrace z toho, že v nové vládě nezískal žádný ústavní post.

⁵⁵ REPA, Marián: *Velí Zala do ľava? Noveslovo.sk*, 1. 1. 2000, <http://www.noveslovo.sk/printClanok.php?c=24207> (15. 4. 2012)

stranou.⁵⁶ Fico se v této souvislosti vyjádřil s tím, že „*Budeme komunikovat se všemi parlamentními politickými subjekty, protože v tom je princip konání reálné politiky.*“⁵⁷

V prosinci roku 2001 se Směr na svém historicky druhém sněmu přihlásil k modelu tzv. třetí cesty, tedy k politické linii vyznávané britskou Labouristickou stranou či německou SPD. Třetí cesta se poté stala i součástí názvu strany. Na rozdíl od zmiňovaných západoevropských stran, které se programově pohybují v hodnotovém rámci Socialistické internacionály a sociální demokracie, Směr nechápal koncept třetí cesty jako nový ideologický model ale jako politiku „*skloubení pozitiv hodnotové orientace konzervatismu, sociální demokracie a liberalismu*“ respektive novou „*formu vytváření společenské integrity*“ a „*hledání nové společenské soudržnosti.*“⁵⁸ Sám Fico tento model charakterizoval jako kompromis mezi levicovými a pravicovými řešeními, který uznává hodnoty trhu a podnikání, a zároveň i úlohu vlády a silného státu.⁵⁹

Velký problém představoval fakt, že koncept třetí cesty vycházel především z podmínek post-materiální a post-industriální západní společnosti a jeho přenosnost do podmínek velmi odlišného společenského prostředí na Slovensku je tak diskutabilní. Juraj Marušiak dodává, že oproti programovým dokumentům evropských sociálně demokratických stran hlásících se ke koncepci třetí cesty, jež jsou koncipované v dimenzích EU, respektive reagují na proces globalizace, je dokument Směru zakotvený čistě v podmínkách národního státu.⁶⁰ Specifické pojetí konceptu třetí cesty v podmínkách Slovenska potvrdil i místopředseda strany Boris Zala, který o něm hovoří jako o „*novém hledání národního smyslu a dějinného ukotvení slovenskosti*“⁶¹ Hlavním důvodem pro přijetí této politiky byla snaha Směru vnějškově demonstrovat určitou blízkost k významné stranické rodině a Fico se tak pragmaticky pokoušel zvýšit legitimitu a důvěryhodnost strany.

⁵⁶ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou.* Středoevropské politické studie, 7, 2006, č. 1, s. 5. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=258> (15. 4. 2012)

⁵⁷ KRIŠTOFÍK, Matúš: *Ideové a programové vymedzenie strany SMER.* Středoevropské politické studie, 3, 2011, č. 3, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=80> (15. 4. 2012)

⁵⁸ Programový dokument *Tretia Cesta 2001*

⁵⁹ MESEŽNIKOV, G.: *Parlamentné volby 2002 a vývoj systému politických strán.* IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovenské volby 2002: Výsledky, dôsledky, súvislosti.* Bratislava, Inštitút pro verejné otázky 2003. s. 44.

⁶⁰ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou.* s. 10.

⁶¹ ZALA, Boris: *Kam smeruje cesta Smeru.* Sme.sk, 26. 10. 2002
<http://komentare.sme.sk/c/676238/kam-smeruje-cesta-smeru.html> (15. 4. 2012)

V období do roku 2002 je u Směru jasně viditelný jeho populistický a antiestablišmentový charakter. Peter Učeň v případě Směru hovoří o centristickém populismu. Ten je příznačný svým antipolitickým zaměřením, neochotou se politicky a ideologicky zařadit, medializovaným apelem ke zklamaným skupinám voličů a personalizovaným vůdcovstvím, který se však vyhýbá otevřeně protizápadní, rasistické či nacionální rétorice.

V apelu Směru se tak objevuje volání po nových tvářích v politice a obviňování všech předcházejících mocenských garnitur za špatný stav země. Směr také prezentoval kult řešení založených na zdravém rozumu, který kontrastoval s postojem tradičních elit založených na „budování ideologických konstrukcí“, ve kterých „reálné problémy lidí“ neměly místo. Velké množství legislativních návrhů na řešení palčivých problémů mělo zároveň navodit pocit permanentní krize a odmítání těchto návrhů vládou mělo demaskovat neschopnost stávajícího establišmentu. Často se také u Směru vyskytují výzvy k nastolení elementárního pořádku ve společnosti, rozvráceném nečinností dosavadních elit.⁶²

2.1.1 Směr v parlamentních volbách 2002

Ve znamení snahy prezentovat se jako možná pragmatická alternativa vůči mečiarovskému a antimečiarovskému táboru se nesla i předvolební kampaň Směru do parlamentních voleb v roce 2002. V tomto duchu se strana vyslovovala značně konfrontačními slogany typu „*Jak se kradlo za Mečiara, tak se krade za Dzurindy*“ nebo „*Pane Mečiare, pane Dzurindo, stačilo! Odejděte!*“ což potvrzovalo antiestablišmentovou a anti-elitářskou image strany, budovanou už od jejího samotného počátku. Kampaň Směru také významně akcentovala národní stránku, což vyjadřovaly hesla „*Pojď volit...odvahu prosazovat slovenské zájmy*“ či „*Do evropské unie! Ale ne s holými zadky...*“ Směr tak chtěl být vnímán jako strana, která se neohýbá před zahraničím a prosazuje národní zájmy.⁶³

V kampani zaznívající požadavek Směru na výměnu tehdejší politické garnitury a nástup nových, politikou nezatížených odborníků a osobností, působil v kontextu Směru velmi paradoxně, neboť řada čelních představitelů strany měla za

⁶²UČEŇ, Peter: *Faktory úspechu strán stredového populizmu*. IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovenské volby 2002: Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2003, s. 53-54.

⁶³WIENK, Zuzana – MAJCHRÁK, Josef: *Volebná Kampaň*. IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR M. (eds.): *Slovenské volby 2002: Výsledky, dôsledky, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2003, s. 168-169.

sebou velmi bohatou politickou kariéru. V řadách Směru tak objevují například bývalí členové KSS Dušan Čaplovič a Milan Murgaš, bývalý předseda SDSS Boris Zala nebo Monika Beňová, dříve úzce propojená s HZDS.⁶⁴

Volební výsledek Směru byl oproti očekávání značně nižší. Preference se pro stranu v předvolebních průzkumech pohybovaly kolem 20 %, konečný výsledek byl jen 13,46 % a zisk 25 mandátů v Národní radě.⁶⁵ Směr obsadil až třetí místo za HZDS a SDKÚ a navíc nebyl pozván k povolebnímu vyjednávání o vytvoření vlády.

Úbytek voličských hlasů ve srovnání s výsledky mnoha průzkumů veřejného mínění byl jednak způsoben především přehnaně agresivní kampaní⁶⁶ a sebejistotou Roberta Fica, jenž některými výroky, týkajícími se vyjednávajícího procesu Slovenska s EU a deklarovanou ochotou jednat v případě potřeby s HZDS, pokud jí nebude zastupovat Vladimír Mečiar, odradil řadu potenciálních voličů Směru.⁶⁷

2.2 Období 2002-2006

Ne zcela přesvědčivý volební výsledek v parlamentních volbách v roce 2002 vedl Směr k radikální změně celkové strategie i přístupu k ideologické orientaci strany. Směr si uvědomoval, že k budoucímu úspěchu bude nutné zvolit nový přístup a ukotvit stranu odlišně než v období před volbami 2002. Dominantní pozici ve straně si nadále udržoval Robert Fico, když byl drtivou většinou delegátů (206 hlasů z 208 přítomných) znovu zvolený na předsednický post na sněmu strany v květnu roku 2003. Na témže sněmu se Směr označil za stranu, která vychází z hodnot „*sociální spravedlnosti, solidarity a silného humanizmu*“.⁶⁸

Relativně silné parlamentní zastoupení využil Směr k vyhraněné a nekompromisní kritice Dzurindovy vlády z levicových pozic. Důležitý byl v tomto ohledu zisk předsednictví ve Výboru pro obranu a bezpečnost a Výboru pro evropskou integraci, v jehož čele stanuli Robert Kaliňák a Monika Beňová a hlavně

⁶⁴ BALÍK, Stanislav – KOPEČEK, Lubomír: *Slovenské volby 2002 – Překročení rubikonu?* Středoevropské politické studie, 4, 2002, č. 4, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=27> (15. 4. 2012)

Volby do Národní rady SR 2002. <http://app.statistics.sk/volby2002/webdata/vysledky.htm> (15. 4. 2012)

⁶⁶ Autorem neúspěšné volební kampaně Směru v parlamentních volbách 2002 byl podnikatel a tehdejší Ficův blízký přítel Fedor Flašík.

⁶⁷ LEŠKA, Vladimír: *Slovenská volební překvapení*. Mezinárodní vztahy, 22, 2002, č. 12, s. 19. dostupné na <http://www.iir.cz/upload/MP/MPArchive/2002/MP122002.pdf> (15. 4. 2012)

⁶⁸ MESEŽNIKOV, G. *Vnítropolitický vývoj a systém politických stran*. IN: MEŽENIKOV, G. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovensko 2003: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2003, s. 90.

Kaliňák se díky tomu stal velmi viditelnou a populární osobností (angažoval se v některých klíčových vládních kauzách) a vybudoval si tak image schopného politika. V programových dokumentech si strana za hlavní cíl dávala „zabránit vzniku další antisociální krajně pravicové vlády“.⁶⁹ V průběhu druhé Dzurindovy vlády patřil Směr k jejím nejhlasitějším a nejviditelnějším kritikům, zcela zastínil i Mečiarovu HZDS, u které se projevovala jednak snaha o prolomení politické izolace v podobě větší vstřícnosti vůči vládě, a jednak spory a eroze v jejím poslaneckém klubu.⁷⁰ Za hlavní opoziční sílu považoval Směr i sám Fico, který v jednom rozhovoru prohlásil, že „Je evidentní a ne jen teď po rozpadu HZDS, že lídrem je Směr. Náš klub má jednotné hlasování a dobrou disciplínu.“⁷¹

Rozhodující pozici hlavní opoziční strany Směr získal v průběhu prezidentských voleb v roce 2004. V té se ve druhém kole proti sobě utkali Vladimír Mečiar a lídr mimoparlamentního Hnutí za demokracii (HZD) Ivan Gašparovič. Vládní strany buď přímo vyzývaly k bojkotu voleb, nebo nepřímou oznámily, že jejich lídři volit nepůjdou.⁷² Směr se zde úspěšně etabloval na konfliktní linii mečiarismus versus antimečiarismus, kdy jako jediný významnější politický aktér mobilizoval voliče k účasti na volbách a podpoře Ivana Gašparoviče.⁷³ Ten i přes deklarace o svojí nadstranickosti měl v řadě otázek ke Směru názorově blízko a jeho zvolení tak nepřímou pozici strany posílilo.⁷⁴ Vedlejší motivací Směru při podpoře Gašparoviče byl tedy určitý kalkul, že názorově blízký prezident by mohl být cenným spojencem strany, se kterým by se mohlo v případě potřeby určitým způsobem manipulovat.

Změna celkového kurzu strany měla kromě vnitropolitických důvodů, v podobě snahy o vyplnění vyprázdněného prostoru nekomunistické levice po politické marginalizaci středolevých konkurentů⁷⁵, i důvody vnější. V souvislosti s blížícím se členstvím v EU a potřebou získání mezinárodního uznání a legitimacy hrozila Směru reálně možnost mezinárodní izolace a opakování osudu HZDS.⁷⁶ Fico nejdříve opatrně hovořil o prohlubování politiky třetí cesty spoluprací s SPD a britskými

⁶⁹ Závěrečný dokument IV. Slávnostného snemu, dostupné na <http://www.strana-smer.sk/80/zaverecny-dokument-iv-slavnostneho-snemu> (15. 4. 2012)

⁷⁰ KOPEČEK, L. c. d., s. 290.

⁷¹ STUPŇAN, Igor.: *Fico: Keby sme boli Nóri, zakričím únii nie*. Sme.sk, 3. 3. 2003 <http://www.sme.sk/c/830010/fico-keby-sme-boli-nori-zakricim-unii-nie.html> (15. 4. 2012)

⁷² STUPŇAN, I.: *Lintner lútuje výzvu na neúčast*. Sme.sk, 19. 4. 2004, <http://www.sme.sk/c/1465274/lintner-lutuje-vyzvu-na-neucast.html> (4. 3. 2012)

⁷³ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou*. s. 7.

⁷⁴ KOPEČEK, L. c. d., s. 291.

⁷⁵ SDL a SDA dohromady nezískaly v parlamentních volbách 2002 ani 3 %.

⁷⁶ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou*. s. 12.

labouristy a o ambicích zařadit stranu do mezinárodního seskupení středo-levicových politických stran. Na sněmu v roce 2003 Fico prohlásil, že plánuje podat přihlášku do Socialistické internacionály.

Reakce na případné členství Směru v některé z mezinárodních socialistických uskupení byla velmi opatrná až negativní, například místopředseda PES Jan Marinus Wiersma prohlásil, že „*Fico se nestane členem evropských levicových sdružení jen proto, že chce, budeme si dávat velký pozor.*“ Také zpochybnil levicový charakter strany, když kritizoval její nacionalistické a konzervativní prvky.⁷⁷ V podobném duchu se k této záležitosti vyjadřovali i slovenští levicově orientovaní politici Peter Weiss či Milan Ftáčnik. Kritický postoj k možnosti vstupu Směru do Socialistické internacionály zastával také člen SDL Lubomír Fogaš, když tvrdil, že „*Aby se Fico mohl o takové členství ucházet, musí nám nejprve ukázat levicový program.*“⁷⁸

Rozklad všech mimoparlamentních sociálně demokratických stran, neúspěšný pokus o vytvoření konkurenční levicové strany bez účasti Směru a blížící se termín voleb do Evropského parlamentu přispěl k urychlení procesu integrace strany do mezinárodních, sociálně demokratických struktur. PES neměla na Slovensku žádného významného partnera, její dosavadní partnerské strany SDL a SDSS nebyly ve slovenském parlamentu zastoupeny. Došlo tak k rozhodnutí, že od voleb do Evropského parlamentu 2004 bude levici na Slovensku zastupovat právě Směr, a ten tímto učinil významný krok k prolomení své dosavadní mezinárodní izolace.⁷⁹ Po formální stránce byl proces integrace Směru do mezinárodních struktur ukončený v květnu 2005, kdy se stal členem jak Strany evropských socialistů, tak Socialistické internacionály.⁸⁰

Se vstupem do struktur mezinárodní a evropské sociální demokracie je také úzce spojen proces fúze mimoparlamentních středo-levých stran, z nichž SDL i SDSS byly v těchto strukturách zapojeny. První stranou, která se se Směrem v roce 2003 sloučila, byla SOP. Nabídka na sloučení byla učiněna i SDL a SDSS, tyto strany ale spojení se Směrem zpočátku odmítaly. Určité sblížení nastalo, když se po schůzce Roberta Fica s předsedou SDSS Jaroslavem Volfem oba politikové shodli

⁷⁷ STUPŇAN, Igor – FRIŠ, Michal: *Smer v opozícii: nová ľavica?* Sme.sk, 25. 9. 2002, <http://www.sme.sk/c/674742/smer-v-opozicii-nova-lavica.html> (15. 4. 2002)

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ MARUŠIAK, J.: *Smer sociálna demokracia?* Britské listy, 6. 1. 2004, <http://blisty.cz/art/16443.html> (15. 4. 2012)

⁸⁰ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou.* s. 18

na potřebě silné a dominantní politické strany v středo-levém prostoru.⁸¹ Později došlo k dohodě o nasazení zástupců SDSS na kandidátku Směru pro volby do Evropského parlamentu a následně i k samotnému sloučení.

Ke spolupráci se Směrem se poté přeorientovaly i SDL a SDA, jejichž zástupci se na evropské kandidátce Směru také objevili. Tento postupný proces integrace menších levicových subjektů byl formálně završen v prosinci roku 2004, kdy se SDSS, SDL i SDA se Směrem sloučily.⁸² Strana změnila název na Směr – sociální demokracie. To mělo symbolizovat politickou transformaci strany. Velkým přínosem (především díky spojení s SDL) bylo pro stranu získání místních organizačních struktur, silného zastoupení na komunální a krajské úrovni, získání početného majetku, kterým SDL disponovala a také výrazné zvětšení členské základny.⁸³ O bývalé elity a funkcionáře sloučených stran ale Směr zájem neměl, Fico je označil za lidi, kteří v minulosti slovenskou levici málem zlikvidovali, a zároveň je vyzval, aby se do fungování Směru nijak nezapojovali a stranu tak nediskreditovali.⁸⁴

Celkovou revizí prošel i koncept do té doby vyznávané třetí cesty. Fico deklaroval, že *„dost bylo „třetí cesty“, pokud jde o pragmatické a racionální řešení, musíme jít cestou moderních sociálnědemokratických programů.“*⁸⁵ Později dokonce projevil lítost nad tím, že se strana vůbec s politikou třetí cesty sama kdy spojovala: *„Považuji za velkou chybu, že Směr v roce 1999 jasně voličům neřekl, že se chce profilovat jako strana od středu doleva a že experimentoval s politikou třetí cesty.“*⁸⁶

Výraznou evolucí také prošly vztahy mezi Směrem a důležitým zástupcem občanské společnosti, odborovými organizacemi. Před rokem 2002 Směr o tuto spolupráci vůbec nejevil zájem, změna nastala až po tom, co se KOZ dostala do sporu s vládou, která se snažila pomocí změny zákoníku práce zvýšit flexibilitu pracovního trhu. Směr a KOZ se společně snažili prosadit vypsání referenda o nových parlamentních volbách. Tato kooperace ještě zesílila poté, co se KOZ podařilo sehnat dostatek podpisů a referendum bylo vypsáno současně

⁸¹ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*. Slovensko 2003, s. 95.

⁸² MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*. IN: MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovensko 2004: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2005, s. 104.

⁸³ KOPEČEK, L.: c. d., s. 293.

⁸⁴ *Fico opäť varoval bývalých funkcionárov SDL*. Sme.sk, 28.12.2004, <http://www.sme.sk/c/1870756/fico-opat-varoval-byvalych-funkcionarov-sdl.html> (15. 4. 2012)

⁸⁵ NECPALOVÁ, Miroslava – GEIST, Radovan: *Niet smeru okrem Smeru?* 10. 11. 2004, Noveslovo.sk http://www.noveslovo.sk/c/16559/Niet_smeru_okrem_Smeru (4. 3. 2012)

⁸⁶ *Fico: Nerobím rozdiel medzi Mečiarom a Dzurindom*. Pravda.sk, 2. 6. 2006, http://spravy.pravda.sk/sk_domace.asp?r=sk_domace&c=A060601_190921_sk_domace_p04 (5. 3. 2012)

s prezidentskou volbou v roce 2004.⁸⁷ Užší spolupráce a provázání obou subjektů bylo přibrzděno, když se část odborářských delegátů vzbouřila proti svému vedení a výhradní spolupráci s jednou politickou stranou striktně odmítla.⁸⁸

Změna situace nastala v kontextu blížících se parlamentních voleb, kdy Směr a KOZ podepsaly v prosinci 2005 dohodu o vzájemné spolupráci, strana se zde zavázala prosazovat takové opatření, které jsou v symbióze s představami odborářů. Směr se tímto stal jedinou politickou stranou, která s KOZ uzavřela partnerskou smlouvu a stal se tak jejím výhradním partnerem.⁸⁹

V roce 2006 se ve vedení Směru udála významná změna, která pozici jejího předsedy Fica ve straně značně posílila. Zcela došlo k marginalizaci vnitrostranické skupiny blízké někdejšímu sponzorovi a zakládajícímu členu Fedoru Flašíkovi. Důsledkem byla ztráta všech stranických pozic jedné z neaktivnějších političek strany a její místopředsedkyně Moniky Beňové-Flašíkové. Ta před parlamentními volbami 2006 odstoupila z kandidátní listiny, vzdala se i postu stínové ministryně zahraničí. Kromě Beňové z ní vypadlo i 11 kandidátů považovaných za osoby blízké právě k Fedoru Flašíkovi.⁹⁰

Kombinace v podobě radikalizace v sociálně-ekonomické oblasti, vyhraňování se vůči středo-pravé vládě a postupné přihlašování se k hlavnímu proudu sociální demokracie znamenalo do jisté míry popření původní antiestablišmentové a neideologické orientace strany z mobilizačního období před volbami 2002. Peter Učeň konstatuje, že hlavní tendence v apelu strany se posunovaly jednak od témat pořádku směrem k tématům sociální spravedlnosti a jednak od obecného argumentu morálního selhání vládnoucí elity ke kritice jednotlivých opatření vlády a nabídce vlastní alternativy.⁹¹

Populistické kritiky tradičních elit se ale Směr nevzdal, kombinoval jí s politikou sociálně ekonomické radikalizace, například při iniciativě o vypsání předčasných voleb v roce 2004 založil svojí argumentaci na potřebě ochrany lidu před škodlivými

⁸⁷ KOPEČEK, L.: c. d., s. 291.

⁸⁸ FILIPKO, Richard: *Odborári odmietli spojenie so Smerom*. Sme.sk, 15. 11. 2004, <http://www.sme.sk/c/1823224/odborari-odmietli-spojenie-so-smerom.html> (15. 4. 2012)

⁸⁹ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou*, s. 7.

⁹⁰ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*. Slovensko 2006. IN: MEŽENIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BŮTORA, M.: (eds.): *Slovensko 2006: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2007, s. 72.

⁹¹ UČEŇ, P.: *Populistické apely v slovenskej politike pred voľbami 2006*. IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovenské voľby 2006: Výsledky, príčiny, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2006, s. 86.

elitami. „*Jsme velmi nervózní z toho, že se začínají dávat dohromady zbohatlíci z HZDS a SDKÚ. Jak se spojí tyto dvě generace politiků, které mají stejný styl politiky, je se zemí konec. Toto je výzva, kterou nabízíme do budoucnosti – nekrást a starat se o lidi.*“⁹² U Směru také dochází k určité racionalizaci předchozího antiestablišmentového apelu a snaze reinterpretovat vlastní minulost a přizpůsobit jí současné sociálně demokratické orientaci. Fico tak tvrdil, že Směr měl vždy levicový charakter, jen v době jeho vzniku nebyl sociální konflikt tak vyhraněný a dominovala témata korupce a „nepořádku ve věcech veřejných“, kterým se strana věnovala.⁹³

2.2.1 Směr v parlamentních volbách 2006

V porovnání se situací v roce 2002, nebyla volební kampaň Směru k předčasným parlamentním volbám v červenci 2006 tak vyhrocená a agresivní. Ekonomické a sociální reformy Dzurindovy vlády a jejich potenciální zrušení byly hlavním tématem předvolební kampaně. Hlavní slogan kampaně Směru „*Směrem k lidem*“ byl interpretován ve smyslu opravení, v případě nevyhnutelnosti zrušení, vládních reformních kroků a celkové modernizace sociálního státu.⁹⁴ Strana nakonec ve volbách zvítězila výsledkem 29, 14 % hlasů a získala 50 poslaneckých mandátů v Národní radě Slovenské republiky.⁹⁵ Jako vítězná strana byla, prezidentem Gašparovičem, pověřena k sestavení vlády.

Slovenské parlamentní volby 2006 byly také velmi důležité v tom, že došlo k plnému prosazení socio-ekonomické konfliktní linie a narušení do té doby poměrně stabilního bipolárního systému dvou vyhraněných bloků na ose mečiarismus – antimečiarismus, což přímo souviselo se vznikem a působením Směru. Vládní koalice v období 2002-2006 navrhla a začala zavádět program sociálních a ekonomických reforem. Zásadní událostí bylo to, že vládní představitelé vymezovali svůj program jako středo-pravý a liberální, poprvé od začátku 90. let se tak vláda jako celek výslovně vymezila na pravo-levé ose. Svoji pravicosť definovala převážně v termínech ekonomického liberalismu. Toto nové nastavení znamenalo pro Směr příležitost obsadit do té doby prázdný prostor a v něm se jasně vymezit vůči vládě.

⁹² Tamtéž, s. 87.

⁹³ Tamtéž, s. 88.

⁹⁴ KOLLÁR, M.: *Sociální a ekonomické reformy ako téma predvolebného diskurzu*. IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovenské volby 2006: Výsledky, príčiny, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2006, s. 211.

⁹⁵ Volby do Národní rady SR 2006 http://app.statistics.sk/nrsr_2006/slov/index.jsp?subP=v (15. 4. 2012)

Směr se tak rozhodl o posun doleva a sám začal interpretovat konflikt s vládou v pojmech levice a pravice.⁹⁶

2.3 Období 2006-2010

Okamžitě po vítězných parlamentních volbách začala ve vedení Směru diskuze o různých možnostech vytvoření nové vládnoucí koalice. V průběhu předběžných rozhovorů postupně vykryštovaly dva možné vývojové scénáře. První možnost reprezentovalo spojení s HZDS a SNS, se kterými Směr v řadě otázek programově souzněl, ale zároveň by se vystavoval hrozbě zhoršení vztahů se zahraničními partnery, díky spolupráci s extrémně nacionalistickým subjektem SNS.

Alternativu představovala koalice Směru s KDH a SMK, která by byla příznivěji vnímána v zahraničí, na druhé straně by v takovém případě Směr neměl tolik prostoru prosadit vlastní politické představy, jelikož KDH i SMK by pravděpodobně bránily reformy, na kterých se samy v minulém vládním období podílely.

Fico se nakonec pragmaticky rozhodl, že dá přednost možnosti prosadit co nejvíce vlastního programu a vytvořil vládu s HZDS a SNS. Akceptaci vlády chtěl posílit tím, že vyjednal souhlas obou nejkontroverznějších politiků, Vladimíra Mečiara a Jána Sloty, s tím, že ani jeden z nich nebude ve vládě a zároveň si nebude nárokovat žádné ústavní posty.⁹⁷ Nová vláda vznikla velmi rychle (18 dní), jedním z důvodů byla teoretická možnost vzniku koalice bývalých vládních stran spolu s HZDS, které v minulém funkčním období vystupovalo směrem k vládě relativně vstřícně. Variantu vlády bez Směru ale s HZDS opatrně připouštěli i mnozí představitelé SDKÚ.⁹⁸ Vytvoření nové slovenské vlády s účastí SNS se ovšem setkalo s velmi nesouhlasnou reakcí PES. Velmi kriticky se k této koalici vyjádřili všichni čelní představitelé frakce, její předseda Poul Nyrup Rasmussen napsal Ficovi dopis, ve kterém se vyjádřil, že postoje nejméně jednoho z koaličních partnerů nejsou kompatibilní s klíčovými hodnotami sociální demokracie, „*Složení této koalice vzbuzuje mnoho obav v ohledu lidským právům, stejně tak k závazkům*

⁹⁶ OROGVÁNI, Andrej: *Strana Směr – pokus o novou definíciu slovenskej ľavice*. IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovenské volby 2006: Výsledky, príčiny, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2006, s. 100-101.

⁹⁷ BELKO, Marián.: *Slovensko čeká neľahké obdobie*. Revue politika, 4, 2006, č. 6/7. Dostupné z <http://www.revuepolitika.cz/clanky/440/slovensko-caka-nelahke-obdobie> (15. 4. 2012)

⁹⁸ JUST, Petr: *Vládnutí Roberta Fica: koalice stabilní, opozice v rozkladu*. s. 166.

*k demokracii, Evropské unii a Evropským hodnotám obecně.*⁹⁹ Předseda frakce PES v Evropském parlamentu Martin Schultz zase označil SNS za stranu rasistickou, nacionalistickou a extrémně pravicovou, s níž je jakékoliv spojení nepřijatelné.

V červenci 2006 frakce PES v Evropském parlamentu navrhla pozastavit členství Směru. Pro návrh se vyslovilo 34 členských stran, výjimkou byla jen ČSSD. Směru bylo členství pozastaveno do července roku 2007 s odvoláním na deklaraci PES z Berlína z roku 2001, která zakazovala svým členům spolupracovat se stranami „propagujícími rasové a etnické předsudky a rasovou nenávist.“ K pozastavení členství některé zde působící strany tak došlo vůbec poprvé v historii tohoto mezinárodního stranického sdružení.¹⁰⁰

Hlavní představitelé Směru na toto rozhodnutí reagovali překvapeně až podrážděně. Hájili se tím, že strana uskutečňuje standardní sociálně demokratickou politiku a účinkování SNS nepřekračuje rámec koaličních dohod. Fico rozhodnutí okomentoval jako trest za „provádění pro-lidové politiky“ a také potrestání za nevstoupení do koalice s SMK a boj proti nadnárodním monopolům.¹⁰¹ Za unáhlené a špatné ho označil také místopředseda Směru Pavol Paška. SNS dle něj nesplňovala daná kritéria z Berlínské deklarace a nejde jí tak označit za stranu s extrémistickým charakterem.¹⁰² Pochopení pro rozhodnutí PES projevila pouze europoslankyně Monika Beňová-Flašíková, která Ficovu agresivní reakci označila za neadekvátní a neobjektivní.¹⁰³

V roce 2007 předseda PES Rasmussen navrhl odložit rozhodnutí o návratu Směru zpět do jejich řad s odůvodněním, že chce ponechat straně „více času na vytlačení extrémizmu z vlády.“¹⁰⁴ Fico reagoval s tím, že jde o vážné obvinění vlády členského státu EU bez jakéhokoliv důkazu a vládu bránil poukázáním na to, že se doposud nechovala tak aby ji někdo mohl obvinít z extrémizmu.¹⁰⁵

V únoru 2008 získal Směr zpět členský status. Jedním z důvodů bylo společně

⁹⁹ PRIDHAM, Geoffrey: *Fico's break with the European socialists: How Smer's suspension came to pass, and what the future holds.* The Slovak spectator, 23. 10. 2006, <http://spectator.sme.sk/articles/view/24926/2/> (15. 4. 2012)

¹⁰⁰ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán.* Slovensko 2006, s. 71.

¹⁰¹ ŠAFAŘÍKOVÁ, Kateřina – KERN, Miroslav: *Brusel trestá Směr za SNS vo vláde.* Sme.sk, 13. 10. 2006, <http://www.sme.sk/c/2944580/brusel-tresta-smer-za-sns-vo-vlade.html> (10.3 2012)

¹⁰² Paška: *respektujem rozhodnutie PES, ale považujem ho za unáhlené a zlé.* Sme.sk, 13. 10. 2006, <http://www.sme.sk/c/2945539/paska-respektujem-rozhodnutie-pes-ale-povazujem-ho-za-unahlene-a-zle.html> (15. 4. 2012)

¹⁰³ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán.* Slovensko 2006, s. 72.

¹⁰⁴ ŠUTKOVÁ, Veronika: *Fico napadol svojho šéfa.* Sme.sk, 3. 10. 2007, <http://www.sme.sk/c/3516483/fico-napadol-svojho-sefa.html> (15.4 2012)

¹⁰⁵ Tamtéž.

prohlášení Fica a Sloty, že odmítají všechny formy diskriminace, netolerance a nenávisti a také závazek, že se na Slovensku budou dodržovat základní principy demokracie a právního státu. Druhým důvodem byl ohled na silné mocenské postavení Směru a tedy reálná možnost, že by PES přišla o člena, který má na Slovensku rozhodující vliv.¹⁰⁶ Někteří členové PES se také vyjádřili v tom smyslu, že Ficova vláda má velmi silnou sociální orientaci a Směr by tak měl dostat další šanci.¹⁰⁷

Kongres PES v prosinci 2009 potvrdil plnoprávné členství Směru v této organizaci. K faktorům, které k tomu napomohly, patřil především dobrý výsledek strany ve volbách do Evropského parlamentu v červnu 2009, který tak zároveň významně posílil frakci evropských socialistů. Ve prospěch Směru působil i fakt, že před regionálními volbami 2009 na Slovensku strana nevstoupila do koalice s SNS ani v jednom ze samosprávných krajů.¹⁰⁸

Směr si během celých čtyř vládních let udržel vysokou podporu veřejnosti. V průzkumech preferencí byl s přehledem na prvním místě a Fico zůstával i nadále nejdůvěryhodnějším politikem. Velkou výhodou pro Směr byla v tomto ohledu velmi příznivá ekonomická situace. Růst HDP dosahoval hodnot okolo 10 %, klesala nezaměstnanost a rostla průměrná mzda. Příznivě také rezonoval hladký vstup Slovenska do eurozóny v lednu 2009.¹⁰⁹ Směr v pozici dominantního vládního člena postupně pragmaticky rozšiřoval svoje politické poselství a nově zdůrazňoval obhajobu národních zájmů, i explicitní protimaďarskou rétoriku. Šlo o jasný pokus přebrat voliče vlastních koaličních partnerů.¹¹⁰

I během vládního období pokračoval Směr v procesu pohlcování menších levicových stran a integraci levicové části politického spektra. Kromě začlenění strany STRED se Směru podařilo pohltnout stranu Levicový blok. Levicový blok,

¹⁰⁶ *Eurosocialisté opat přijali Směr do svojich radov.* Aktualne.sk, 15. 2. 2008, <http://aktualne.atlas.sk/eurosocialisti-opat-prijali-smer-do-svojich-radov/slovensko/politika/> (15. 4. 2012)

¹⁰⁷ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán.* IN: MEŽENIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BÚTORA, M. (eds.): *Slovensko 2008: súhrnná správa o stave spoločnosti.* Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2009, s. 81.

¹⁰⁸ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán.* IN: MEŽENIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BÚTORA, M. (eds.): *Slovensko 2009: súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010.* Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010, s. 69.

¹⁰⁹ GYARFÁŠOVÁ, O.: *Slovenské parlamentné voľby 2010: nacionálna agenda na ústupe?* Středoevropské politické studie, 13, 2011, č. 1, s. 70. dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=432> (15. 4. 2012)

¹¹⁰ RYBÁŘ, Marek: *Medzi štátom a spoločnosťou: Politické strany na Slovensku po roku 1989.* Bratislava, DEVIN printing house, s.r.o 2011, s. 68.

založený v roce 2002 bývalým vicepremiérem za ZRS a bývalým členem HZDS Jozefem Kalmanem, měl při svém založení ambice vést proces integrace levice, v tomto směru ovšem neuspěl a sám se postupem času marginalizoval.¹¹¹ Směr pokračoval ve strategii v podobě „vyčišťování“ levicového prostoru, což Grigorij Mesežnikov interpretuje jako snahu o snížení počtu levicových stran a zabránění případnému vzniku alternativních subjektů levicového charakteru.¹¹²

2.3.1 Směr v parlamentních volbách 2010

V předvolební kampani k červencovým parlamentním volbám 2010 měl apel Směru, podobně jako v předchozích parlamentních volbách, především sociální a ekonomický charakter. Strana se zaměřila na propagaci svých úspěchů v budování sociálního státu pod heslem „*Jistota v těžkých časech. Pro lidi, pro Slovensko.*“ Otázka sociálního státu se stala nejvýraznějším tématem předvolebního politického diskurzu. Směr se v kampani nevyhýbal ani silným nacionalistickým a protimaďarským tématům. Strana také zároveň agresivně útočila na opoziční strany, obviňovala je z korupce a klientelismu a varovala před jejich návratem k moci.¹¹³

Směr krátce před volbami musel sám čelit vlastnímu politickému skandálu ohledně financování strany. Šlo o zveřejnění kopie smlouvy mezi šéfem volebního štábu strany v roce 2002 Fedorem Flašíkem a podnikatelem Lubomírem Blaškem, v souladu s kterou měla strana výměnou za určitou finanční sumu poskytnout „sponzorovi“ pozici státního tajemníka v jednom z hospodářských resortů, tři posty v řídicích orgánech státních podniků v oblasti energetiky a železniční dopravy a vliv při určování nominací a pořadí na kandidátních listinách.¹¹⁴ Flašík svůj podpis na smlouvě označil za falzifikát, ale zakládající člen Směru Bohumil Hanzel pochybné financování strany a kupování míst na kandidátních listinách potvrdil.¹¹⁵

¹¹¹ JUST, Petr: *Vládnutí Roberta Fica: koalice stabilní, opozice v rozkladu*. s. 176.

¹¹² MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*. IN: MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BÚTORA, M. (eds.): *Slovensko 2007: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2008. s. 71.

¹¹³ UČEŇ, P.: *Konfliktné línie v parlamentných voľbách 2010 na Slovensku*. IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské voľby 2010: Šanca na zmenu*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011, s. 93.

¹¹⁴ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj, legislatíva, právny štát a systém politických strán*. IN: MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BÚTORA, M. (eds.): *Slovensko 2010: Správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011. s. 68.

¹¹⁵ *Hanzel: išlo o veľké peniaze a miesta na kandidátke Smeru*. Pravda.sk, 19. 5. 2012, http://spravy.pravda.sk/hanzel-islo-o-velke-peniaze-a-miesta-na-kandidatke-smeru-pix-sk_domace.asp?c=A100519_084202_sk_domace_p12 (15. 4. 2012)

Představitelé strany všechna obvinění popřeli a označili je za „nechutný útok na stranu.“ Kauza nejasného financování strany vyvrcholila dva dny před volbami, kdy deník Sme zveřejnil nahrávku, na které Fico oznamuje, že „vlastními silami“ zabezpečil pro stranu 75 miliónů slovenských korun a hovořil o nutnosti vzniku paralelních finančních struktur pro účely volební kampaně. Předseda Směru nahrávku označil za podvrh a účelový sestřih, později konstatoval, že hlas na nahrávce není jeho, ale patří imitátorovi.¹¹⁶

V samotných parlamentních volbách Směr zvítězil, když získal 34,47 % hlasů a 62 mandátů v Národní radě Slovenské republiky.¹¹⁷ Většinovou vládu se straně ale sestavit nepodařilo. Největší naděje Směr vkládal do možné koalice s KDH, podle kuloárových informací jí nabízel nepřiměřeně velký počet vládních i ústavních funkcí.¹¹⁸ Z možné spolupráce ovšem sešlo a v období po roce 2010 působil Směr v opozici. Nespolupráci všech ostatních stran vůči Směru lze kromě programových rozdílů vysvětlit také strachem z toho, že dominantně působící Směr a jeho předseda by v případné vládní koalici své partnery zcela zastínil a marginalizoval, což se do určité míry u koaličních partnerů Směru v letech 2006-2010 potvrdilo.

Tabulka č. 1 *Přehled volebních zisků Směru v parlamentních volbách v letech 2002-2010*

Volební rok	2002	2006	2010
Volební zisk	13,46 %	29,14 %	34,47 %

(zdroj: *Statistický úřad SR* <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4>)

¹¹⁶ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj, legislativa, právny štát a systém politických strán*. Slovensko 2010, s. 69.

¹¹⁷ Volby do Národní rady SR 2010 http://app.statistics.sk/nrsr_2010/menu/indexV.jsp?lang=sk (15. 4. 2012)

¹¹⁸ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj, legislativa, právny štát a systém politických strán*. Slovensko 2010, s. 70.

3. Analýza vývoje klíčových témat a politik Směru

3.1 Ekonomická a sociální politika

V programových dokumentech Směru z jeho zakladatelského období lze v oblasti sociální politiky nalézt řadu relativně represivních prvků, což bývá příznačné spíše pro strany pravicově orientované. Týká se to především problematiky vyplácení sociálních dávek. Ve vůbec prvním programovém dokumentu Směru z roku 1999 je uvedeno, že „*Směr bude usilovat o zavedení povinnosti odpracování stanoveného počtu hodin veřejně-prospěšných prací, jako podmínky pro poskytování podpory v nezaměstnanosti.*“ Na druhou stranu je zde akcent kladen na případné přísné postihy těm zaměstnavatelům, kteří na černo zaměstnávají nezaměstnané, evidované na úřadech práce a pobírající podporu v nezaměstnanosti či sociální dávky.¹¹⁹ Matúš Krištofík v této souvislosti Směr hodnotí jako rozpolcenou stranu, která neví, zda jsou pro ni přednější pracovní návyky nezaměstnaných nebo omezení zbytečných výdajů státního rozpočtu.¹²⁰

Stejný represivní princip strana vyznává i v pozdějším programu *Třetí cesta* z roku 2001, kde se můžeme dočíst, že „*Stát nesmí sociálními dávkami uměle udržovat nezaměstnanost. Žádné sociální nároky nemohou existovat bez povinností.*“¹²¹ Stejně kategoricky se k těmto otázkám Směr staví i v programu k parlamentním volbám 2002, kde opět slibuje přísné postihy vůči všem osobám, které jakkoliv zneužívají sociální systém, ať už zaměstnavatelům nebo zaměstnaným.¹²²

V programových dokumentech strany z let 1999-2002 se obecně objevují vyjádření podpory pro snižování daní, zavedení kapitalizačního pilíře v důchodovém pojištění, ve volebním programu z roku 2002 lze nalézt i požadavek vybudovat ze Slovenska moderní evropský sociální stát. Opět zde lze u Směru nalézt určitý vnitřní rozpor, kdy na jedné straně chce budovat sociální stát, na straně druhé za pilíře rozvoje považuje podnikání, individuální zodpovědnost a vzdělanost, což je spíše rétorika a myšlení pravicových stran. Juraj Marušiak trefně konstatuje, že konkretizace řady ekonomických a sociálních požadavků Směru má charakter spíše pravicově-liberální než sociálně-demokratický.¹²³

¹¹⁹ Programový dokument *Tézy politického programu.*

¹²⁰ KRIŠTOFÍK, Matúš: c. d.,

¹²¹ Programový dokument *Tretia cesta.*

¹²² Programový dokument *Volte poriadok a slušný život.*

¹²³ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou.* s. 20

Zásadní změna situace nastává v období po parlamentních volbách 2002, kdy se Směr začíná na ekonomických a sociálních tématech primárně profilovat. Na stranickém sněmu v roce 2003 Směr označil za svůj cíl stát se „jasným a důvěryhodným protipólem neoliberálních přístupů ke státu, ekonomice a společnosti.“ Strana se přihlásila se k modelu sociálně a ekologicky orientovaného tržního hospodářství a k hodnotám solidarity, sociální spravedlnosti a rovných příležitostí.¹²⁴ Za situace, kdy by Směr převzal vládní odpovědnost, si jako priority stanovil především úpravu či zrušení ekonomických reforem Dzurindovi vlády. Konkrétně se Směr vyslovil pro anulaci manipulačních poplatků ve zdravotnictví, změnu zákoníku práce, posílení role odborů či zrušení rovné daně a zavedení progresivního zdanění fyzických osob.¹²⁵ Obecně se Směr vůči Dzurindově středo-pravicové vládě, která vládla od roku 2002 (a kterou Směr označoval jako „krajně pravicovou“) vymezoval důsledně především na ekonomicko-sociální konfliktní linii a v kategorii pravo-levého štěpení.¹²⁶

Pomyslný vrchol ve vývoji sociální a ekonomické politiky Směru lze nalézt v roce 2005 zveřejněném dokumentu *Návrat k lidské důstojnosti*. Strana zde za svůj primární cíl explicitně označila realizovat na Slovensku myšlenku sociálního státu v tradičním sociálnědemokratickém provedení. Ten je podle ní nutný aby občané Slovenska měli „perspektivu slušného a důstojného života a celá spoločnosť se rychle priblížila k standardu životní úrovně vyspělých zemí Evropské unie.“ Směr se zde zasazuje o zákonné stanovení sociálně přijatelné minimální mzdy, nesouhlasí s jednotnou sazbou DPH a slibuje obnovení progresivního zdanění. Striktně odmítá platby za vysokoškolské studium a ve zdravotnictví.¹²⁷ V podstatě stejné požadavky a sliby se objevují i ve volebním programu z roku 2006.

Vzhledem k vyhraněnému a destruktivnímu postoji Směru k ekonomickým a sociálním reformám předcházející Dzurindovi vlády z let 2002-2006, panovala určitá nejistota (hlavně mezi pravicově smýšlejícími think-tanky a ekonomy), jak se nová vláda k těmto otázkám postaví a zda nedojde k radikální změně klíčových nastavení, které do té doby slovenskou ekonomiku ovlivňovaly. Tyto obavy se nakonec ukázaly do značné míry jako liché.

¹²⁴ Vystoupení Roberta Fica na slavnostním sněmu strany v roce 2003. <http://www.strana-smer.sk/82/vystupenie-predsedu-strany-smer-tretia-cesta-roberta-fica> (15. 4. 2012)

¹²⁵ STUPŇAN, Igor: *Fico sa pripravuje na vládnutie*. Sme.sk, 17. 12. 2003, <http://www.sme.sk/c/1206820/fico-sa-pripravuje-na-vladnutie.html> (20.3 2012)

¹²⁶ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*. s. 20.

¹²⁷ Programový dokument *Návrat k ľudskej dôstojnosti*.

V oblasti daňového systému nedošlo na realizaci slibovaného progresivního zdanění, u přímých daní vláda nezavedla dodatečné výjimky a pravidla. Snížená sazba DPH se dotkla pouze léku a zdravotních pomůcek, obdobný a před volbami deklarovaný krok v oblasti potravin nenastal. Zvýšil se důraz kladený na udržení stability a rovnováhy ve veřejných financích, což rozhodně nepatřilo ke klíčovým tématům, na nichž se Směr v předvolební kampani profiloval. Také proces privatizace státních podniků, ke kterému se Směr před volbami vyjadřoval velmi kriticky a sliboval jeho rázné přehodnocení či zrušení, si s výjimkou bratislavského letiště a železnic zachoval existující status v už uzavřených tendrech.¹²⁸

V rámci snahy o zavedení vyšší míry solidarity do ekonomiky vláda zavedla kromě zrušení jednotné sazby DPH také vyšší zdanění „nadstandardně“ příjmových skupin, zvýšení příspěvků na první narozené dítě, vyplácení vánočních příspěvků k důchodům nebo rozšíření okruhu pobíratelů příspěvku na bydlení. Tyto kroky ale ve skutečnosti nebyly žádnou změnou zásadního charakteru, šlo spíše o to ukázat vlastním voličům, že se vláda snaží plnit část svých předvolebních slibů a vybudovat tak především dojem nového solidárního systému.¹²⁹ Ficova vláda tak pragmaticky hlavní ekonomickou konfiguraci vlády minulé příliš neměnila. Kosmetickými změnami vytvořila do jisté míry iluzi solidárnějšího systému a silný ekonomický růst Slovenska mohla vydávat za vlastní úspěch.

Největší změny se udály především v oblasti zdravotnictví. Krátce po nástupu k moci vláda zrušila 20 korunový poplatek u lékaře a 50 korunový poplatek za hospitalizaci. Snížen byl také poplatek za vydání receptu z 20 korun na 5. Kromě zrušení manipulačních poplatků, které byly symbolem reformy zdravotnictví bývalého ministra Rudolfa Zajace, vláda prodloužila ochranu zadlužených státních nemocnic před exekucí. Zastavila proces transformace nemocnic na akciové společnosti. Ficova vláda velmi ostře vystupovala proti soukromým zdravotním pojišťovnám a podnikala kroky na jejich postupné vyloučení z trhu.¹³⁰

K úpravám se vládní koalice uchýlila také v oblasti zákoníku práce. Byla posílena práva a ochrana zaměstnanců před propouštěním a zvýšila se role odborů

¹²⁸ MORVAY, Karol – JAKOBY, Marek: *Celkový ekonomický vývoj*. IN: MEŽENIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BÚTORA, M.: (eds.): *Slovensko 2006: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2007 s. 413.

¹²⁹ Tamtéž s. 414.

¹³⁰ PAŽITNÝ, Peter – SZALAY, Tomáš – SZALAYOVA, Angelika: *Zdravotníctvo*. IN: MEŽENIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BÚTORA, M. (eds.): *Slovensko 2009: Správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2010*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010, s. 419-420.

obecně. Schválen byl také odbory navrhovaný zákon o 10% zvýšení minimální mzdy. Důležité bylo i opětovné legislativní ukotvení jednání tripartity a tedy vrácení odborům jejich oficiální funkce při tvorbě nových zákonů.¹³¹

3.2 Zahraniční politika a evropská integrace

V otázce evropské integrace se Směr od počátku snažil profilovat jako strana pro-evropská a pro-integrační ale se silným důrazem na slovenské národní zájmy a respektování principu národní suverenity. Vstup Slovenska do EU je už v prvních programových dokumentech považován za „*životní zájem slovenských lidí*“.¹³² Přesto v politice strany můžeme najít, především v jejím zakladatelském období, řadu euroskeptických prvků, které sice sloužily především jako pragmatický podklad pro kritiku Dzurindovy vlády a její politiky, negativní postoj ale Směr prezentoval i k samotnému charakteru EU, kterou Fico označil za „*evropský superstát centralisticky řízený bruselskou administrativou*.“

Jak uvádí Juraj Marušiak, euroskepticismus Směru byl založen na tezi o nepřipravenosti Slovenska na vstup do EU a s tím spojená domnělá neschopnost Slovenska snášet ekonomické a sociální důsledky vstupu. Kritika byla také směřována k údajně špatným a nevýhodně dojednaným vstupním podmínkám. U Směru je až do prvních voleb do Evropského parlamentu na Slovensku v roce 2004 viditelná tzv. politika dvojí hry, kdy strana sice verbálně vstup do EU podporuje, zároveň ale poukazuje na možná rizika členství, nepřipravenost země a varuje před příliš optimistickými očekáváními.¹³³ Doložit to lze například v otázce referenda o vstupu Slovenska do EU, kdy Fico své členy a sympatizanty sice vyzval k volbě pro, ale současně upozorňoval „*občany Slovenské republiky na neopodstatněné očekávání zásadních změn v životní úrovni bezprostředně po vstupu do Evropské unie*.“¹³⁴

Změna situace nastává u voleb do Evropského parlamentu v roce 2004, kdy se v programu Směru objevuje řada proevropských prvků a z rétoriky představitelů

¹³¹ ĎURANA, Radovan – KARPIŠ, Juraj: „*Tatranský tiger*“ po volbách 2006- čo sa stane s reformami? IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovenské voľby 2006: Výsledky, príčiny, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2006, s. 49.

¹³² Programový dokument *Tézy politického programu*.

¹³³ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*. s. 25.

¹³⁴ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických stran*. IN: MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. (eds.): *Slovensko 2003: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2003, s. 96.

strany mizí hanlivé výroky o „byrokratickém superstátu“ apod. Strana také plně podpořila přijetí Ústavní smlouvy pro Evropu. Pozitivní přístup k tématu evropské integraci lze najít v programových dokumentech strany v období 2006-2010. Strana se zde zasazuje o aktivní působení Slovenska v evropských politických a hospodářských strukturách a vyjadřuje podporu vstupu Slovenska do eurozóny. Konkrétněji se v této oblasti Směr dlouhodobě vyjadřuje ke společné zemědělské politice EU, kde slibuje snahu prosadit změnu finančních podpor v zemědělství a zrovnoprávnit slovenské zemědělce se zemědělci z okolních zemí. Směr také plně podporoval „aktivní implementaci“ Lisabonské smlouvy.¹³⁵ Přes výrazně deklarovaný prointegrační postoj je ale oblast EU pro Směr druhořadým tématem a prioritou je domácí politika. Jasně se to ukázalo například v případě kontroverzního tiskového zákona¹³⁶, který Ficova vláda schválila i přes silný odpor mezinárodních organizací a EU a zároveň tím výrazně ohrozila možnost ratifikace Lisabonské smlouvy.

Značnou míru účelovosti lze u Směru pozorovat v otázkách zahraniční a bezpečnostní politiky. Od počátku strana sice plně podporovala vstup Slovenska do NATO a prohlubování euro-atlantických vazeb, v praktické politice během vládního období Směru lze ale u strany sledovat silnou pragmatizaci zahraniční politiky a zároveň silné sympatie Roberta Fica především k Ruské federaci. Směr intenzivně kritizoval Dzurindovu vládu za příklon ke Spojeným státům americkým a jednostrannou orientaci na západní svět obecně. Tento postoj velmi vystihuje Ficův výrok, že *„Zahraniční politika Slovenska za předcházejících vlád byla orientována na západní země a především na USA. Jako bychom zapomněli, že svět má čtyři světové strany. Ze strany malého, a ještě k tomu slovanského Slovenska by bylo kolosální chybou pokračovat v politice jednostranné orientace na Západ. V budoucnosti proto vyvineme všechno úsilí nato, abychom rozvíjeli dobré vztahy s Ruskem.“*¹³⁷

V zahraničněpolitické oblasti v průběhu Ficovy vlády působilo velmi

¹³⁵ ONDROUŠEK, Jan – HAVLÍK, Vlastimil: *O krok zpět? Evropeizace volební programatiky slovenských politických strany (1994-2010)*. Středoevropské politické studie, 12, 2010, č. 4, dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=423> (15. 4. 2012)

¹³⁶ Hlavní otazník ohledně tohoto zákona panoval v prosazeném právu na odpověď, které v podstatě dávalo možnost politikům i čtenářům reagovat na jakýkoliv článek tedy i na původně pravdivou informaci. Někteří komentátoři tiskový zákon dávali tiskový zákon do souvislosti s cílenou snahou podkopat demokratické směřování Slovenska.

¹³⁷ BŮTORA, Martin: *Zahraniční politika Slovenska: kontinuita, zmeny, nové horizonty*. IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O. – KOLLÁR, M.: *Slovenské voľby 2010: Šanca na zmenu*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011, s. 35.

kontroverzně zejména zintenzivnění bilaterálních vztahů s řadou nedemokratických a autoritářských zemí. V rámci zdůrazňování pragmatického a ekonomického rozměru zahraniční politiky Fico podnikl řadu státních návštěv ať už Libye, Číny či Vietnamu. Silnou odezvu vyvolala Ficova osobní účast na oslavě výročí kubánské revoluce na velvyslanectví Kubánské republiky v Bratislavě nebo ostentativně přátelská gesta směrem k Lukašenkově režimu v Bělorusku. Pro ilustraci ekonomického aspektu zahraniční politiky Směru je příznačné Ficovo konstatování, že „*Úlohou politika není vykřikovat zpoza plotu, ale sednout do letadla a letět tam, kde je nějaká možnost byznysu.*“¹³⁸

Za samostatný rozbor stojí velmi speciální vztah Směru, respektive Roberta Fica k Rusku. Ficovo vnímání globálních i regionálních problémů je často totožné či alespoň velmi blízké názorům, které zastávají nejvyšší ruští političtí představitelé. Týkalo se to jednak debaty okolo případné instalace některých prvků protiraketové obrany na území České republiky a Polska, kdy Fico osobně ujišťoval ruského prezidenta Vladimíra Putina o tom, že Slovensko s radarem hluboce nesouhlasí. Jednostranně pro-rusky Fico interpretoval a hodnotil příčiny rusko-gruzínské války ze srpna 2008 a rusko-ukrajinský plynový spor z přelomu let 2008-2009. Stejně negativní postoj jako Rusko zastával Směr k případné nezávislosti Kosova¹³⁹ na Srbsku.¹⁴⁰

Kde hledat příčiny Ficovy náklonnosti k Rusku? Martin Bútora hovoří o několika možných vysvětleních. Jako první se nabízí možnost, že Ficovo počínání má pragmatický základ a jde mu především o získání lepší vyjednávací pozice pro Slovensko v energetických záležitostech, což je vzhledem k významu Ruska jako klíčového dodavatele energie silný argument. Dalším možným vysvětlením je Ficovo celkové multipolární vidění světa, ve kterém přílišná fixace na Západ není pro Slovensko vyhovující. Velkou roli také hraje tradice „slovanské vzájemnosti“ a víra v to, že užší napojení na Rusko může poskytovat Slovensku ochranu před maďarským nacionalizmem a možnými územními nároky ze strany Maďarska.¹⁴¹ Hovořit by se dalo i o možných sympatiích k celkovému důraznému až

¹³⁸ MESEŽNIKOV, G.: *Rozširovanie kolají zahraničnej politiky SR?* Inštitút pre verejné otázky, 22. 5. 2007, <http://www.ivo.sk/4945/sk/publicistika/rozširovanie-kolají-zahranicnej-politiky-sra> (15. 4. 2012)

¹³⁹ Zde je nutno podotknout, že k otázce kosovské nezávislosti se negativně stavěly všechny parlamentně zastoupené slovenské politické strany kromě SMK, což souviselo s možnou paralelou s jižním Slovenskem.

¹⁴⁰ KOVAČOVSKÁ, Jana: *Dva roky Ficovej vlády-čo priniesli Slovensku?* Mezinárodní politika, 32, 2008, č. 7, s. 30. dostupné na http://www.iir.cz/upload/MP/MPArchive/2008/MP07_08.pdf (15. 4. 2012)

¹⁴¹ BÚTORA, M.: c. d., s. 36-37.

autoritářskému stylu ruských vládnoucích elit.

3.3 Vztah k Maďarsku a maďarské menšině

Vztah Směru k Maďarsku a maďarské menšině žijící na území Slovenska a její politické reprezentaci je už od počátku existence strany velmi problematický a zároveň vykazuje vysokou míru kontinuity. Agenda Směru v této oblasti je založena na domněnce o možném nebezpečí pro integritu Slovenska ze strany Maďarů bez rozlišení, zda jde o Maďary domácí nebo občany Maďarska.

Konfrontační styl politiky vůči maďarské menšině praktikoval Fico už v době svého členství v SDL, kdy tvrdě kritizoval účast SMK v koalici a požadoval garance, že strana nebude během svého působení ve vládě otevírat otázku Benešových dekretů a dostavby přehrady Gabčíkovo-Nagymaros. Fico během svého působení v SDL často SMK označoval za regionální stranu a sílu, která poškozují integrační zájmy Slovenska.¹⁴² V době založení Směru strana považovala práva maďarské menšiny za nejvyšší v Evropě a odmítala jakékoliv „*neodůvodněné rozšiřování těchto práv mimo evropský kontext.*“¹⁴³

Vztah Směru k politické reprezentaci maďarské menšiny, především k SMK, která do roku 2009 byla její výhradní představitelkou, lze obecně pokládat za velmi vyhraněný. Různí čelní představitelé Směru označovali SMK a její představitele za stranu etnickou, vůči Slovensku nelояální, nacionalistickou, dvojtvárnou či dokonce nebezpečnou, která se na jihu Slovenska pokouší o asimilaci místního obyvatelstva.¹⁴⁴ V agendě Směru lze pozorovat časté spojování SMK s velkomadžarskými tendencemi. Doložit to lze například na výroku místopředsedy Směru Dušana Čaploviče, který prohlásil na adresu poslance za SMK Miklóse Duraye, že „*Vy se díváte do daleké budoucnosti a v případě, že by se někdy za padesát let z nějakého důvodu rozpadla Evropská unie, mohli byste znovu vyhlásit velké Maďarsko.*“¹⁴⁵

¹⁴² MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou.* s. 21.

¹⁴³ Programový dokument *Tézy politického programu.*

¹⁴⁴ MESEŽNIKOV, G.: *Národný populizmus na Slovensku: aktéri, témy, stratégie.* IN: MESEŽNIKOV, G. – GYARFÁŠOVÁ, O.: *Národný populizmus na Slovensku.* Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2008, s. 29.

¹⁴⁵ Čaplovič o Durayovi: *spokojný budete, keď vaším hlavným mestom bude Budapešť.* Sme.sk, 31. 5. 2005, <http://www.sme.sk/c/1910341/caplovic-o-durayovi-spokojny-budete-ked-vasim-hlavnym-mestom-bude-budapest.html> (15. 4. 2012)

Na problematických vztazích s Maďary se Směr profiloval během voleb do Evropského parlamentu v roce 2004. Fico důrazně varoval a zároveň mobilizoval občany před případným zvolením kandidátů za SMK, o kterých prohlásil, že „*budou hájit zájmy Maďarska*.“ Zároveň některými svými vyjádřeními vzbuzoval a pěstoval pocit ohrožení státu ze strany Maďarů, když v souvislosti se vstupem do EU hovořil o „*úpadku národních hranic a možné realizaci iredentistických snah*.“¹⁴⁶ Podobně se Směr k „etnické“ argumentaci uchýlil i ve volbách do zastupitelstev samosprávných orgánů v roce 2005, kdy prosazoval utvoření koalic bez maďarského zastoupení v etnicky smíšených krajích (hlavně v Nitranském kraji) a často vyzýval k přizvání krajně pravicové SNS s odůvodněním, že je to nutné pro obranu Slovenských národních zájmů.¹⁴⁷

V problematice zahraničních vztahů s Maďarskem je v politice Směru zakonzervována představa o dlouhodobých velmocenských aspiracích maďarského státu. Stálý kritický přístup Směr zachovává především ke straně Fidesz a jejímu lídrovi Viktoru Orbánovi. Značně útočně a proti-maďarsky se Směr prezentoval v otázce velmi kontroverzního Zákona o Maďarech žijících v zahraničí, tzv. krajanského zákona.¹⁴⁸ Fico se k této problematice vyjádřil v tom smyslu, že Dzurindova vláda napomáhá Maďarům postupně zevnitř a zvenku posílit svoji pozici na jižním Slovensku a snaží se o obnovu Velkého Maďarska. Vládní přístup označil za „poraženecký“ a vládu obviňoval z postupné ztráty reálného vlivu nad jižní částí slovenského území.¹⁴⁹ V souvislosti s krajanským zákonem jsou také příznačné výroky Dušana Čaploviče že, „*maďarská vláda a parlament se stávají zajatci vlastní fikce či vize jednotného národa, územně spojeného s vysněným velkým Maďarskem*“ nebo „*Směr vnímá podstatu problému v dlouhodobé a cílevědomé snaze Maďarské republiky znovusjednotit území Velkého Maďarska a revidovat Trianon*“¹⁵⁰

V období vlády koalice Roberta Fica lze u Směru pozorovat ještě aktivnější snahu se na maďarské problematice profilovat. Souviselo to především s úsilím o rozšíření své voličské banky respektive ke snaze přilákat především voliče SNS.

¹⁴⁶SCHUTZ, Peter: *Maďarská karta v lete*. Sme.sk, 7. 9. 2004, <http://komentare.sme.sk/c/1742425/madarska-karta-v-lete.html> (15. 4. 2012)

¹⁴⁷MARUŠIAK, J. *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*. s. 22.

¹⁴⁸Tento zákon, přijatý maďarskou vládou 19. června 2001, předpokládal vydávání identifikačních průkazů pro příslušníky maďarských menšin žijících v zahraničí a v určitých případech také vydávání finanční podpory a jiných benefitů. Krajanský zákon tedy do určité míry vytvářel institucionální vazby mezi maďarským státem a občany jiných zemí.

¹⁴⁹MESEŽNIKOV, G.: *Národný populizmus na Slovensku: aktéri, témy, stratégie*. s. 21.

¹⁵⁰Tamtéž s. 32.

V letech 2006-2010 se postupně začaly hromadit konfliktní kauzy, které ztížily už tak velmi napjaté vztahy mezi Slovenskem a Maďarskem. Konkrétně šlo například o kontroverze ohledně zásahu slovenské policie proti maďarským fotbalovým fanouškům při zápase mezi Slovanem Bratislava a Dunajskou Stredou, demonstrace extrémistických skupin před slovenským velvyslanectvím v Budapešti a s tím spojená blokáde hraničních přechodů mezi Slovenskem a Maďarskem, otázka používání zeměpisných názvů v maďarském jazyce ve slovenských učebnicích, kauza údajného útoku na studentku maďarského původu Hedvigu Malinovou či odepření vstupu maďarskému prezidentu Lázslu Solyómovi na území Slovenska v rámci příležitosti odhalení sochy svatého Štefana v Komárnu.¹⁵¹

Aktualizovaná verze slovenského zákona o státním jazyku z července 2009 tyto spory ještě vyhrotila a obě strany (ze strany Maďarů to byl především tehdy opoziční lídr Fideszu Viktor Orbán) se navzájem vinily z kulturní a politické agrese a z nerespektování podstaty a hodnot Evropy respektive EU.¹⁵² Je ale třeba dodat, že otázka slovensko-maďarských vztahů je problematická nehledě na to, zda v té dané zemi vládne vláda charakterem levicová či pravicová. Na „maďarské kartě“ se tedy v různé intenzitě profilují téměř všechny slovenské či maďarské politické strany.¹⁵³

Ve vztahu k maďarské menšině se Ficova vláda zavázala k udržování statu quo, tedy zachovat úroveň jejich práv na takové úrovni, jak byly před nástupem nové vlády k moci. Peter Morvay toto úsilí hodnotí velmi kriticky, koaliční vládu vnímá jako podněcovatele nacionalismu a xenofobie a viní ji z citelného snížení úrovně menšinových práv a z diskriminace v těch obcích, kde tvoří významnější část obyvatelstva.¹⁵⁴ Tuto tezi ovšem představitelé Směru striktně odmítali, Čaplovič označil vládní menšinovou politiku za mnohem lepší a účinnější, než jakou prováděla vláda předcházející. Odvolával se hlavně na sociální program vlády, který měl podmínky menšin zlepšovat a menšiny dle něj více zajímá jejich životní úroveň než samotná menšinová práva.¹⁵⁵

Na „maďarské kartě“ se Směr silně profilovat i během předvolebního období, tedy před parlamentními volbami 2010. Příprava a schválení novely zákona o

¹⁵¹ BÚTORA, M.: c. d., s. 39.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ STRÁŽAY, Tomáš: *Ilúzie a dezilúzie v slovensko-maďarských vzťahoch*. Zahraničná politika, 2009, č. 4. Dostupné na <http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=861&tl=13> (15.4. 2012)

¹⁵⁴ MORVAY, Peter: *Menšiny jako nepriateľ*. Sme.sk, 3. 5. 2010 <http://volby.sme.sk/c/5358020/mensiny-ako-nepriatel.html> (15. 4. 2012)

¹⁵⁵ *Naša menšinová politika je lepšia ako Dzurindova, tvrdí Čaplovič*. <http://www.sme.sk/c/4249112/nasa-mensinova-politika-je-lepsia-ako-dzurindova-tvrdi-caplovic.html>

státním občanství, reagující na obdobný zákon schválený maďarským parlamentem, měla symbolizovat obhajobu slovenských národních zájmů. Časté také byly mimořádné tiskové konference, mimořádné schůze parlamentu, či vzpomínkové akce, které měly poukázat na údajnou hrozbu maďarského revizionismu ve střední Evropě.¹⁵⁶ Silně nacionalisticky či dokonce pateticky se Fico projevoval při odhalování pomníku knížete Svatopluka „*Vyzývám vlastence z celého Slovenska. Přivedťe sem svoje děti vnuky i vnučky. Ukažte jim, že se náš hrad mohutností i dějinami, které se v něm odehrávaly, vyrovnává Wawelu i Hradčanům. A přineste k památníku krále Svatopluka kytici květů.*“¹⁵⁷

3.4 Vztah k církvím

Sociálně-demokratickou identitu Směru do jisté míry narušuje jeho vztah k církvím, kde v některých oblastech působí spíše jako subjekt konzervativní, než sociálně-demokratický. V období 1999-2002 se strana k těmto otázkám nijak výrazně nevyjadřovala a snažila se vyhýbat jasným stanoviskům. Ilustrovat to lze ve sporu o přijetí Deklarace svrchovanosti členských zemí EU v kulturně-etických otázkách¹⁵⁸ z roku 2002, ke které se Směr stavěl neutrálně, a během procesu jejího schvalování ve slovenském parlamentu se Fico zdržel hlasování. Poprvé se Směr v této oblasti angažoval až před parlamentními volbami 2002, kdy Fico reagoval na výzvu arcibiskupa bratislavsko-trnavské arcidiecéze římskokatolické církve Jána Sokola, který výslovně nedoporučoval volit právě Ficův Směr. Předseda Směru tímto otevřel vnitrostranickou diskuzi o odluce církve a státu.¹⁵⁹

Směr se angažoval ve věci zpřísnění interrupčního zákona v roce 2003, vyjadřoval podporu zavedení povinné etické výchovy, přesto ale strana neměla zájem se na konfliktní linii stát-církev výrazněji profilovat, především z obavy z možných negativních reakcí nábožensky založených voličů.¹⁶⁰

Intenzivnější příklon k církvím lze u Směru sledovat během jeho vládního

¹⁵⁶ MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj, legislativa, právny štát a systém politických strán*. Slovensko 2010. s. 65.

¹⁵⁷ *Hrdý premiér Fico nastolil krále Svatopluka*. Rozhlas.cz, 12. 6. 2010, <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zzz/zprava/746562> (15. 4. 2012)

¹⁵⁸ Tato deklarace z dílny KDH se vyslovovalo pro zachování pravomocí národních států v oblasti reprodukce a interrupcí a vyhlašovala rodinu a instituci manželství jako základ společnosti. Tento návrh v podstatě znamenal otevření konfliktní linie stát-církev ve slovenské politice.

¹⁵⁹ MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou* s. 28.

¹⁶⁰ Tamtéž.

působení v letech 2006-2010. Už v programovém vyhlášení Ficovi vlády nalezneme konstatování, že „*Vláda SR považuje za důležité udržovat harmonické vztahy státu s církvemi a náboženskými společnostmi. Deklaruje zájem rozvíjet partnerský dialog s jejich představiteli ve všech oblastech, kde se angažují při řešení celospolečenských problémů...*“¹⁶¹ Spekulace se také vedly ohledně možné existence neoficiální dohody mezi vládou a katolickou církví, která měla spočívat v tom, že vládní koalice nebude otevírat otázku homosexuálních svazků a registrovaného partnerství výměnou za to, že katolická církev nebude vyvíjet snahu o schválení dosud neratifikované smlouvy o výhradě svědomí, jednou z dílčích smluv navazující na „konkordát“ mezi Slovenskem a Vatikánem.¹⁶² Přesto, že katolická církev existenci této dohody oficiálně opakovaně popřela, ocenil v této souvislosti Fico církev za „nepředkládání témat, které nás rozdělují.“¹⁶³

I přes určité dílčí spory v oblasti financování, lze označit vztahy mezi Ficovou vládou a zástupci církví za harmonické, sám Fico často církev chválil za jejich službu občanům Slovenska a považoval je za velmi důležitého partnera především v sociální sféře. Snahu budovat dobré vztahy s církvemi velmi výstižně ilustruje Ficův výrok: „*Většina občanů je integrální součástí církví. Byl bych velmi rád, že jak je věřícímu člověku církev matkou, tak necht' je stát jeho otcem.*“¹⁶⁴

¹⁶¹ Programové vyhlášení vlády Slovenské republiky.

<http://www.culture.gov.sk/ministerstvo/programove-vyhlasenie-vlady/programov-vyhlasenie-vldy> (15. 4. 2012)

¹⁶² MESEŽNIKOV, G.: *Vnutropolitický vývoj a systém politických stran, Slovensko 2006.* s. 64.

¹⁶³ MESEŽNIKOV, G.: *Vnutropolitický vývoj a systém politických stran.* IN: MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. – BÚTORA, M.: (eds.): *Slovensko 2007: súhrnná správa o stave spoločnosti.* Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2008, s. 69.

¹⁶⁴ ULIČIANSKÁ, Zuzana: *Fico: Cirkve matkou, štát otcem.* Sme.sk, 25. 1. 2008 <http://www.sme.sk/c/3695935/fico-cirkev-matkou-stat-otcom.html> (15. 4. 2012)

Závěr

Cílem této bakalářské diplomové práce bylo zjistit, v jakých oblastech se politická strana Směr ztotožňuje s hodnotami sociální demokracie, ke kterým se deklarativně hlásí a případně, v jakých politikách v této souvislosti vykazuje největší animozity. První kapitola se věnovala kořenům sociální demokracie a jejímu postupnému vývoji. Stěžejní, analytická část práce, byla rozdělena do dvou samostatných kapitol, kde v první části bylo na Směr nahlíženo z obecnějšího hlediska, druhá část se věnovala podrobnější analýze několika vybraných politik, na kterých se Směr během svého působení v letech 1999-2010 do různé míry profiloval, a které rozhodujícím způsobem určovaly a určují jeho identitu.

V raném období strany, tedy v letech ohraničených jejím samotným vznikem v roce 1999 a parlamentními volbami 2002, lze o Směru hovořit jako o straně populistické a antiestablišmentové která odmítala jakoukoliv ideologizaci politiky a striktně se vymezovala vůči politickému boji mezi, do té doby hlavními soupeřícími bloky, definujícími se na ose mečiarismus-antimečiarismus. Přihlášení se k politice třetí cesty sice mělo za cíl stranu legitimizovat a ukotvit v rámci existující a moderní západoevropské stranické rodiny, při bližším pohledu je ale viditelný velmi specifický přístup k této politice založený čistě na podmínkách národního státu.

Že je politika třetí cesty pro Směr pouhou pragmatickou nálepkou se potvrdilo po parlamentních volbách v roce 2002, ve kterých výsledek strany rozhodně neodpovídal jejím předvolebním představám. Směr chytře využil vyprázdněného prostoru nekomunistické levice, zamítl předchozí koncept třetí cesty a rozhodl se vystupovat jako klasická sociálně-demokratická strana hájící zájmy pracujících, a která vychází z hodnot solidarity a spravedlnosti. Radikálně se vymezil vůči středopravé Dzurindově vládě a jejím ekonomickým reformám a pasoval se do role hlavní levicové opoziční síly.

Se zahájením procesu povolební „sociáldemokratizace“ Směru souvisí i postupné pohlcování menších levicových a středových stran, na jejímž konci strana přijala ke svému názvu dovětek sociální demokracie. Tato fúze malých stran ale měla ve výsledku na personální strukturu a programatiku strany zanedbatelný vliv, důležitý byl v tomto ohledu především zisk jednak silné finanční a organizační struktury, kterým disponovala zaniknuvší SDL, a jednak členství v mezinárodních, sociálně demokratických strukturách, jimž integrující strany disponovaly, a které Směr

v podstatě „zdědil“, což straně dodalo navenek mimořádně silnou legitimitu. Důležitým milníkem a úspěchem byl pro Směr zisk exkluzivní podpory ze strany odborů. Úzká vazba Směru s KOZ přiblížila Směr k obdobné praxi jako v sociálně-demokratických stranách západní Evropy.

Po vítězných parlamentních volbách 2006 Směr sestavil vládní koalici, do které přizval velmi kontroverzní politické partnery v podobě HZDS a SNS, což vyvolalo prudkou a kritickou reakci především ze strany PES, ve které bylo Směru dočasně pozastaveno členství. Kritika PES ale Směr k žádné sebereflexi a zvážení změny vládní koalice nepřiměla. Směr tak v této souvislosti potvrdil dvě věci. Za prvé primární zaměření převážně na oblast domácí politiky a za druhé druhořadost otázky mezinárodního postavení strany ve vztahu k EU. Návrat Směru k plnoprávnému členství proběhl po velmi pragmatickém rozhodnutí PES, která nemohla ignorovat velmi silné postavení Směru na Slovensku a z toho plynoucí potenciál pro posílení její frakce v Evropském parlamentu.

Směr disponoval během období své vlády v letech 2006-2010 v rámci vládnoucí koalice naprosto dominantním postavením. Toho využíval jednak k prosazení své programové agendy a jednak přebíral některá témata svých koaličních partnerů (zejména výrazně akcentoval témata národu a profiloval se na otázce soužití s maďarskou menšinou) a cílevědomě rozšiřoval svojí potenciální voličskou banku. Tato strategie se v konečném důsledku ukázala jako dvojsečná, kdy Směr sice v parlamentních volbách 2010 svůj výsledek oproti roku 2006 vylepšil, ovšem na úkor vládních koaličních partnerských stran SNS a HZDS, což Směru znemožnilo sestavit vládu ve stejném složení jako v letech 2006 až 2010. Nakonec se tak Směr po volbách přesunul do opozičních lavic. Svojí roli zde sehrála také důsledná neochota ostatních parlamentních stran se Směrem jakkoliv vládně participovat.

Současné západoevropské sociálně-demokratické strany obecně se věnují především sociálním otázkám, akcentují zmírňování sociálních rozdílů a napětí ve společnosti. V oblasti národních hodnot se spíše přiklánějí ke kosmopolitismu a internacionalismu. Příznačná je pro ně také ochrana menšin a ostré odmítání xenofobie a nacionalismu. V politické rovině také poměrně silně podporují evropský integrační proces. Pokud se detailněji podíváme na některé politiky a témata, na nichž se Směr výrazněji profiloval, dojdeme k několika závěrům.

V sociální a ekonomické sféře se Směr se sociálně-demokratickými hodnotami

postupně do velké míry ztotožnil. Do roku 2002 jsou ekonomická a sociální řešení Směru založená převážně v rovině liberální, a v některých oblastech i v rovině konzervativní. Týkalo se to především programově silně proklamované podpoře podnikatelů jako pilíře společnosti, důrazem na individuální odpovědnost jedince a represivní prvky v oblasti vyplácení sociální dávek. Po parlamentních volbách 2002 dochází k obratu a sociální a ekonomická politika se pro Směr stává prioritní oblastí, skrze niž se strana vymezuje vůči reformní politice Dzurindovy vlády. Přihlášení se k myšlence vybudovat na Slovensku sociální stát v tradičním sociálně-demokratickém provedení představoval určitý vrchol v nastoleném kurzu „sociáldemokratizace“ strany v ekonomické a sociální oblasti. Velkou míru pragmatismu prokázal Směr během svého vládního působení, kdy řadu jím kritizovaných reforem buď zachoval, nebo pouze lehce upravil, přesto je ale u Směru vidět snaha o prosazování sociálně únosnější politiky, převážně v oblasti zdravotnictví a ochrany práv zaměstnanců.

V oblasti EU a evropské integrace je v období do voleb do Evropského parlamentu 2004 u Směru viditelná dvojnásobná rétorika, kdy na jedné straně zaznívají deklarace o nutnosti pevně ukotvit Slovensko ve strukturách EU, na straně druhé pochybnosti o pozitivních důsledcích členství a občasná kritika samotného fungování a charakteru EU. Tato politika „dvojitý hry“ se postupně vyvíjí do velmi eurooptimistické polohy a ze Směru se stává velký podporovatel evropské integrace, což prokázal například při otázce podpory Ústavní smlouvy pro Evropu a Lisabonské smlouvy. Evropskou identitu Směru ale do velké míry narušují sympatie a přátelské vztahy předsedy Směru Roberta Fica k řadě nedemokratickým, autoritářským či přímo diktátorským režimům typu Kuba, Venezuela, Bělorusko či Lybie.

Ve sféře zahraniční a bezpečnostní politiky je u Směru sice programově ukotvená spolupráce v rámci NATO, v praktické politice ale strana vykazuje spíše skeptický postoj vůči přílišné fixaci Slovenska směrem na Západ a určité antipatie směrem k USA. Především Fico pevně obhajuje pragmatismus a ekonomický rozměr zahraniční politiky situovaný bez ohledu na dodržování lidských práv či míry demokracie a plurality. Velmi speciální význam má pro Směr Rusko, ve kterém rezonují osobní sympatie Fica k tomuto státu, a ve kterém předseda Směru vidí krom ekonomického prospěchu především záruku nedělitelnosti Slovenska a Ruská federace pro něj zobecňuje představu o „slovanské sounáležitosti“.

Zcela v protikladu k sociálně-demokratickým hodnotám Směr konstantně

vystupuje vůči maďarské národnostní menšině a jejím politickým reprezentantům. Negativně laděné a podezřivé postoje vůči slovenským Maďarům prezentuje Směr prakticky po celou dobu své existence. Údajná nedostatečná loajalita vůči Slovensku a s tím spojená hrozba pro integritu slovenského území je hlavním profilačním tématem Směru v této otázce. Po převzetí vládní odpovědnosti v roce 2006 je u Směru viditelné prohlubování nacionalistické rétoriky a snaha důrazněji se profilovat na „maďarské kartě“ za účelem posílení své voličské podpory. Vyhrocené vztahy s maďarskou menšinou jdou ruku v ruce s vyhrocenými vztahy s Maďarskem, kdy v období 2006-2010 došlo mezi oběma státy k řadě incidentů, které vzájemné vztahy velmi poškodily.

Sociálně-demokratická identita Směru je také zpochybněna v rámci chování strany v oblasti lidskoprávní a hodnotové, respektive nadstandardními vztahy s církvemi, kde Směr vystupuje dokonce velmi konzervativně, a to hlavně během vládního období 2006-2010. Spekulovaná neoficiální dohoda mezi Ficem a katolickou církví v podstatě zmrazila jakékoliv případné rozšiřování práv homosexuální menšiny ze strany Směru. Církev je pro Směr obecně významným a rovnoprávným partnerem především v sociální oblasti.

Pokud se v krátkosti pokusíme zhodnotit působení Směru v letech 1999-2010 dojdeme k závěru, že Směr v žádném případě není stranou, která by vycházela z hlubších ideologických hodnot, a to ani po přihlášení se k sociálně-demokratickému ideologickému proudu. Z toho si Směr v podstatě vybral pouze dílčí prvky, které rozšířily jeho voličskou bázi a sociální demokracie tak Směru sloužila a slouží především k legitimizaci strany navenek i dovnitř. Nacionalismus, ostentativní sympatie k nedemokratickým režimům, neutrální či negativní postoj k národnostním a sexuálním menšinám, to jsou všechno prvky, které upřímnost sociálně-demokratické profilace strany do značné míry popírají.

Prameny a Literatura

Prameny

Program *Tézy politického programu* z roku 1999.

Program *Tretia cesta* z roku 2001.

Program *Voľte poriadok a slušný život* z roku 2002.

Program *Návrat k ľudskej dôstojnosti* z roku 2005.

Eurosocialisté opat prijali Směr do svojich radov. Aktualne.sk, 15. 2. 2008,
<http://aktualne.atlas.sk/eurosocialisti-opat-prijali-smer-do-svojich-radov/slovensko/politika/> (15. 4. 2012)

Fico: Nerobím rozdiel medzi Mečiarom a Dzurindom. Pravda.sk, 2. 6. 2006,
http://spravy.pravda.sk/sk_domace.asp?r=sk_domace&c=A060601_190921_sk_domace_p04 (5.3 2012)

Fico opät varoval bývalých funkcionárov SDL. Sme.sk, 28.12 2004,
<http://www.sme.sk/c/1870756/fico-opat-varoval-byvalych-funkcionarov-sdl.html> (15.4 2012)

FILIPKO, Richard: *Odborári odmietli spojenie so Smerom.* Sme.sk, 15. 11. 2004,
<http://www.sme.sk/c/1823224/odborari-odmietli-spojenie-so-smerom.html> (15. 4. 2012)

Hanzel: Išlo o veľké peniaze a miesta na kandidátke Smeru. Pravda.sk, 19. 5. 2012,
http://spravy.pravda.sk/hanzel-islo-o-velke-peniaze-a-miesta-na-kandidatke-smeru-pix-/sk_domace.asp?c=A100519_084202_sk_domace_p12 (15. 4. 2012)

Hrdý premiér Fico nastolil krále Svatopluka. Rozhlas.cz, 12. 6. 2010,
<http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zzz/zprava/746562> (15. 4. 2012)

Paška: *respektujem rozhodnutie PES, ale považujem ho za unáhlené a zlé*. Sme.sk, 13. 10. 2006, <http://www.sme.sk/c/2945539/paska-respektujem-rozhodnutie-pes-ale-povazujem-ho-za-unahlene-a-zle.html> (15. 4. 2012)

REPA, Marián: *Velí Zala do ľava?* Noveslovo.sk, 1. 1. 2000, <http://www.noveslovo.sk/printClanok.php?c=24207> (15.4 2012)

STUPŇAN, Igor.: *Fico: Keby sme boli Nóri, zakričím únii nie*. Sme.sk, 3. 3. 2003 <http://www.sme.sk/c/830010/fico-keby-sme-boli-nori-zakricim-unii-nie.html> (15. 4. 2012)

STUPŇAN, I.: *Lintner lутuje výzvu na neúčast*. Sme.sk, 19. 4. 2004, <http://www.sme.sk/c/1465274/lintner-lutuje-vyzvu-na-neucast.html> (4. 3. 2012)

STUPŇAN, Igor – FRIŠ, Michal: *Smer v opozícii: nová ľavica?* Sme.sk, 25. 9. 2002, <http://www.sme.sk/c/674742/smer-v-opozicii-nova-lavica.html> (15. 4. 2002)

STUPŇAN, Igor: *Fico sa pripravuje na vládnutie*. Sme.sk, 17. 12. 2003, <http://www.sme.sk/c/1206820/fico-sa-pripravuje-na-vladnutie.html> (20.3 2012)

ŠAFAŘÍKOVÁ, Kateřina – KERN, Miroslav: *Brusel trestá Směr za SNS vo vláde*. Sme.sk, 13. 10. 2006, <http://www.sme.sk/c/2944580/brusel-tresta-smer-za-sns-vo-vlade.html> (10.3 2012)

SCHUTZ, Peter: *Maďarská karta v lete*. Sme.sk, 7. 9. 2004, <http://komentare.sme.sk/c/1742425/madarska-karta-v-lete.html> (15. 4. 2012)

ŠUTKOVÁ, Veronika: *Fico napadol svojho šéfa*. Sme.sk, 3. 10. 2007, <http://www.sme.sk/c/3516483/fico-napadol-svojho-sefa.html> (15.4 2012)

MORVAY, Peter: *Menšiny jako nepriateľ*. Sme.sk, 3. 5. 2010 <http://volby.sme.sk/c/5358020/mensiny-ako-nepriatel.html> (15. 4. 2012)

Naša menšinová politika je lepšia ako Dzurindova, tvrdí Čaplovič.
<http://www.sme.sk/c/4249112/nasa-mensinova-politika-je-lepsia-ako-dzurindova-tvrdi-caplovic.html>

NECPALOVÁ, Miroslava – GEIST, Radovan: *Niet smeru okrem Smeru?* 10. 11 2004, Noveslovo.sk http://www.noveslovo.sk/c/16559/Niet_smeru_okrem_Smeru (4. 3. 2012)

ULIČIANSKÁ, Zuzana: *Fico: Cirkev matkou, štát otcom.* Sme.sk, 25. 1. 2008
<http://www.sme.sk/c/3695935/fico-cirkev-matkou-stat-otcom.html> (15. 4. 2012)

ZALA, Boris: *Kam smeruje cesta Smeru.* Sme.sk, 26. 10. 2002
<http://komentare.sme.sk/c/676238/kam-smeruje-cesta-smeru.html> (15.4. 2012)

Závěrečný dokument IV. Slávnostného snemu, dostupné na <http://www.strana-smer.sk/80/zaverecny-dokument-iv-slavnostneho-snemu> (15. 4. 2012)

Literatura

BALÍK, Stanislav – KOPEČEK, Lubomír: *Slovenské volby 2002 – Překročení rubikonu?* Středoevropské politické studie, 4, 2002, č. 4, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=27> (15. 4. 2012)

BELKO, Marián.: *Slovensko čeká neľahké obdobie.* Revue politika, 4, 2006, č. 6/7. dostupné na <http://www.revuepolitika.cz/clanky/440/slovensko-caka-nelahke-obdobie> (15. 4. 2012)

BERMAN, Sheri: *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century.* New York, Cambridge university press 2006, 228 s.

BUREŠ, Jan – CHARVÁT, Jakub – JUST, Petr a kol.: *Levice v České republice a na Slovensku 1989-2009.* Plzeň, Aleš Čeňek s.r.o. 2010, 176 s.

DANIŠKA, Jaroslav: *Ficov úspech a ľavicová tradícia na Slovensku*. Časopis OS-Občianska spoločnosť, 2008, č. 1, s. 191 s. dostupné na <http://www.magazinos.sk/OS/Archiv/Lavica-bez-brehov> (15. 4. 2012)

EATWELL, Roger – WRIGHT, Anthony: *Contemporary Political Ideologies*. London, Pinter Publishers 1993, 296 s.

FIALA, Petr – HOLZER, Jan – STRMISKA, Maxmilián: *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno, MPU 2002, 472 s.

GOJDIČ, Pavol: *Genéza, súčasný stav a perspektiva ľavicového politického spektra*. Univerzitní knihovna Prešovské Univerzity, dostupné na http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec2/pdf_doc/46.pdf (15. 4. 2012)

GYARFÁŠOVÁ, Olga.: *Slovenské parlamentné voľby 2010: nacionálna agenda na ústupe?* Středoevropské politické studie, 13, 2011, č. 1, 84 s. dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=432> (15. 4. 2012)

FIELDING, Steven: *The Labour Party: Continuity and Change in the Making of „New“ Labour*. New York, Palgrave Macmillan 2003, 247 s.

HYNČICA, Pavel: *Sociální demokracie na Slovensku po roce 1989*. Časopis pro humanitní společenské vědy, 2006, č. 1, dostupné na <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cisloclanku=2006010804> (15. 4. 2012)

JUST, Petr: *Vládnutí Roberta Fica: koalície stabilní, opozície v rozkladu*. Acta politologica, 1, 2009, č. 2. s. 160-181, dostupné na http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPO-15-version1-just_01_02_merged.pdf (15. 4. 2012)

KÁRNÍK, Zdeněk – FRANKLOVÁ, Zoja – KYLOUŠEK, Jakub (eds.) : *Bludné cesty sociální demokracie: Studie, rozhovory, názory*. Praha, PROSTOR 2005, 228 s.

KOPEČEK, Lubomír: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno, CDK 2007, 627 s.

KOPEČEK, Lubomír: *Trajectories of Left Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*. Brno, CDK 2005, 177 s.

KOPEČEK, Lubomír – HLOUŠEK, Vít: *Politické strany: Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha, Grada publishing a.s. 2010, 310 s.

KOVAČOVSKÁ, Jana: *Dva roky Ficovej vlády-čo priniesli Slovensku?* Mezinárodní politika, 32, 2008, č. 7, 40 s. dostupné na http://www.iir.cz/upload/MP/MPArchive/2008/MP07_08.pdf (15. 4. 2012)

KRIŠTOFÍK, Matúš: *Ideové a programové vymedzenie strany SMER*. Stredoevropské politické studie, 3, 2011, č. 3, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=80> (15. 4. 2012)

LEWIS, Paul, G.: *Political parties in post-communist eastern Europe*. New York/London, Routledge 2000, s. 198 s.

LEŠKA, Vladimír: *Slovenská volební překvapení*. Mezinárodní vztahy, 22, 2002, č. 12, 44 s. dostupné na <http://www.iir.cz/upload/MP/MPArchive/2002/MP122002.pdf> (15. 4. 2012)

LEŠKO, Marián: *Robert Fico ako politik „ politickej politiky“ O čom hovorí príbeh bývalého prvého podpredsedu SDL a jeho nedávnej abdikácie*. *Sme.sk*, 22. 1.1999, <http://www.sme.sk/c/2176934/robert-fico-ako-politik-politickej-politiky-o-com-hovori-pribeh-byvaleho-prveho-podpredsedu-sdl-a-je.html> (15. 4. 2012)

MARUŠIAK, Juraj: *Smer sociálna demokracia?* *Britské listy*, 6. 1. 2004, <http://blisty.cz/art/16443.html> (15. 4. 2012)

MARUŠIAK, Juraj: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatismom“ a sociálnou demokraciou*. Středoevropské politické studie, 8, 2006, č. 1, 37 s. dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=258> (15. 4. 2012)

MEYER, Thomas: *Transformace sociální demokracie*. Brno, Doplněk 2000, 188 s.

MESEŽNIKOV, Grigorij – GYARFÁŠOVÁ, Olga: *Národný populismus na Slovensku*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2008, 53 s.

MESEŽNIKOV, Grigorij – GYARFÁŠOVÁ, Olga – KOLLÁR, Miroslav (eds.): *Slovenské volby 2002: Výsledky, Dosledky, Súvislosti*. Bratislava, Inštitu pro verejné otázky 2003, 262 s.

MESEŽNIKOV, Grigorij – GYARFÁŠOVÁ, Olga – KOLLÁR, Miroslav (eds.): *Slovenské volby 2006: Výsledky, príčiny, súvislosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2006, 254 s.

MESEŽNIKOV, Grigorij – GYARFÁŠOVÁ, Olga – KOLLÁR, Miroslav (eds.): *Slovenské volby 2010: Šanca na zmenu*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011, 270 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – IVANTYŠYN, Michal (eds.): *Slovensko 1998-1999: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 1999, 918 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – KOLLÁR, Miroslav (eds.): *Slovensko 2003: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2003, 819 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – KOLLÁR, Miroslav (eds.): *Slovensko 2004: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2005, 992 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – KOLLÁR, Miroslav – BÚTORA, Martin: (eds.): *Slovensko 2006: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2007, 768 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – KOLLÁR, Miroslav – BÚTORA, Martin: (eds.): *Slovensko 2007: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2008, 744 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – KOLLÁR, Miroslav – BÚTORA, Martin (eds.): *Slovensko 2008: súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2009, s. 748 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – KOLLÁR, Miroslav – BÚTORA, Martin (eds.): *Slovensko 2009: súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010, s. 652 s.

MEŽENIKOV, Grigorij – KOLLÁR, Miroslav – BÚTORA, Martin (eds.): *Slovensko 2010: Správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2011. 438 s.

MESEŽNIKOV, Grigorij: *Rozširovanie kolají zahraničnej politiky SR?* Inštitút pre verejné otázky, 22. 5. 2007, <http://www.ivo.sk/4945/sk/publicistika/rozsirovanie-kolaji-zahranicnej-politiky-sra> (15. 4. 2012)

MUDDE, Cass: *The Party Family and Its Study*. In: SelectedWorks, dostupné na http://works.bepress.com/cas_mudde/9/ (8. 2. 2012)

ONDROUŠEK, Jan – HAVLÍK, Vlastimil: *O krok zpět? Evropeizace volební programatiky slovenských politických strany (1994-2010)*. Středoevropské politické studie, 12, 2010, č. 4, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=423> (15. 4. 2012)

PRIDHAM, Geoffrey: *Fico's break with the European socialists: How Smer's suspension came to pass, and what the future holds*. The Slovak spectator, 23. 10. 2006, <http://spectator.sme.sk/articles/view/24926/2/> (15. 4. 2012)

RYBÁŘ, Marek: *Medzi štátom a spoločnosťou: Politické strany na Slovensku po roku 1989*. Bratislava, DEVIN printing house, s.r.o 2011, 157 s.

STRÁŽAY, Tomáš: *Ilúzie a dezilúzie v slovensko-maďarských vzťahoch*. Zahraničná politika, 2009, č. 4. dostupné na <http://www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=861&tl=13> (15. 4. 2012)

Abstrakt

Tato bakalářská diplomová práce si klade za cíl zjistit, do jaké míry můžeme o politické straně Směr hovořit jako o straně sociálně-demokratické. V roce 1999 se na slovenské politické scéně objevuje subjekt, jenž se pod vedením Roberta Fica postupně přihlašuje k zásadám demokratického socialismu a vyvíjí se v nejsilnější slovenskou politickou stranu. V politické praxi je ale u Směru řada oblastí, ve které se chování představitelů strany se sociálně-demokratickými hodnotami neslučuje. Z hodnot a politik sociální demokracie si Směr pragmaticky vybírá pouze ty aspekty, které mu v dlouhodobém hledisku mohou přinést politické body a zlepšit jeho volební potenciál.

Klíčová slova: sociální demokracie, strana Směr, ideologie, pragmatismus, populismus, Robert Fico.

Abstract

This bachelor thesis aims to determine to what extent can political party Direction be referred to as a social-democratic party. In 1999, a new subject emerges on Slovak political scene, which under leadership of Robert Fico gradually avows principles of democratic socialism and becomes the strongest political party in Slovakia. But in political practice, there are several areas in which the behavior of the party representatives is not consistent with social-democratic values. Of the social-democratic policies, Smer selects only those aspects which may in long term bring it political points and improve its electoral potential.

Key words: social democracy, Direction party, ideology, pragmatism, populism, Robert Fico.